

Fórum ochrany přírody

/ STRÁŽNÍ SLUŽBA

/ ADAPTERRA AWARDS

03
2023

Vážené čtenářky a čtenáři,

strážce národního parku – kdo, nebo co se vám vybaví v první vteřině? Někomu vzpomínka na nepříjemné setkání se člověkem s odznakem na prsou, kterému jsme zaplatili pokutu za přestupek (přiznám se, to je můj případ z postpubertálního čundru na Šumavu). Někomu filmové postavy z filmu o médovi Bědovi (to je tedy také i můj případ z doby fáze prvotní výchovy mého dítěte, znáte to jistě také). Těm vyspělejším konzumentům TV zábavy vyvstanou na mysli nepochybně „hrdinové“ z některého z dílů pepné americké sody, kresleného seriálu Brickleberry (to je do třetice také můj případ, se seriálem jsem se seznámil až ve zralém věku). Ale zpět do českých luhů a hájů, neb skutečnost je poněkud odlišná, ale také pestrá a někdy též drsná. Snad se něco o tom dočtete, neboť toto číslo našeho časopisu se snaží zmapovat aktuální situaci důležitých složek ochrany přírody a krajiny – služby strážce přírody v Česku. A nejen tam.

Vývoj od přechodu extenzivní služby vycházející z někdejšího zákona z 50. let, tak zvané „čtyřicítky“, částečně na šumavském příběhu ilustruje příspěvek Pavla Hubeného, ale vlastně i autorů ze všech národních parků. Je nepochybně hezké a správné, že ti starší vzpomínají na „otce zakladatele“. Příspěvky svorně mapují přechod rozmanitých aktivit strážce přírody v Podyjí, na Šumavě, v Krkonoších i v Českém Švýcarsku z porevolučních let plných zdánlivé pohody po náročnou službu dnešních dnů. Každý park má svá specifika, nejinak je tomu i v praxi chráněných krajinných oblastí, ve kterých je personální nedostatečnost strážců ještě tristnější než v parcích. Právník Vojtěch Stejskal zajímavě a poučně porovnává stav strážní a dohledové služby v chráněných územích okolních evropských států. Kolega Böhnisch přispívá popisem zřízení dobrovolného spolku přátel Krkonoš, ze kterého se rekrutují dobrovolní strážci KRNAPu. Michal Medek se ve svém odborném pojednání zabývá výzkumem různorodých motivací a přístupů dobrovolníků, amatérů a nadšenců.

A poučení nakonec? Ano, dobrý strážce, který umí botanickou taxonomii i ošetřit dítě spadlé z kola, ovládá boční přehoz a dokáže přišroubovat ceduli, je vzácný a užitečný druh. Važme si jeho práce a chraňme jej!

Tomáš Rothröckl

ředitel Správy NP Podyjí, člen redakční rady

OBSAH

// EDITORIAL

Tomáš Rothröckl

2

// AKTUALITY A ZAJÍMAVOSTI

Policie ČR školila strážce přírody

Pavel Antl

3

// ANALÝZY A KOMENTÁŘE

Stráž přírody z pohledu AOPK ČR

Ondřej Vítek

4

Historie strážní služby na území Šumavy

Pavel Hubený

9

Strážci Krkonošského národního parku

Radek Drahný, Radek Hofmann, Jan Štursa

12

Spolek přátel krkonošské přírody

Robin Böhnisch

16

Strážní služba v Národním parku Podyjí

Petr Lazárek

17

Strážci v Labských pískovcích

Pavel Svoboda

21

Stráž přírody jakožto veřejná stráž ve státech hraničících s Českou republikou

Vojtěch Stejskal

25

Stráž přírody: v první linii ochrany přírody

Michal Medek, Hana Nedbálková

31

Tady jsou připraveni na změnu klimatu: představujeme vítěze Adapterra Awards

Eliška Vinklerová

39

Strážce Petr Paulíček si umí poradit.

Archiv oddělení strážce přírody NP České Švýcarsko

Fórum ochrany přírody 3/2023 ● ročník 10 ● vychází elektronicky 3x ročně

zdarma ● vydává Fórum ochrany přírody, Slezská 125, 130 00 Praha 3 ●

IČO 227 19 466 ● redaktorka Markéta Dušková ● grafický návrh a úprava

Edita Hrubešová ● redakční rada Jan Dušek, Michael Hošek, Jaroslav Obermajer,

Tomáš Rothröckl, Petr Roth a David Storch ●

kontakt: info@forumochranyprirody.cz, +420 604 503 856 ●

ISSN 2336-5056 ● číslo vychází 16. 11. 2023

POLICIE ČR ŠKOLILA STRÁŽCE PŘÍRODY

Ve spolupráci mezi Ministerstvem životního prostředí a Policií České republiky proběhly na konci října a začátkem listopadu letošního roku dva školicí kurzy pro strážce přírody ze všech národních parků ČR. Místem konání byl Národní park Podyjí, který poskytl zázemí pro realizaci kurzů. Hlavním tématem školení bylo jednání strážců přírody s přestupci, tj. návštěvníky, kteří nerespektují pravidla národních parků a poškozují vzácnou a chráněnou faunu a flóru v těchto oblastech. Školení se konalo v teoretické i praktické rovině. Odbornice na environmentální kriminalitu z Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování přednesla strážcům legislativu týkající se přestupků a trestných činů spojených s pytláctvím, nakládáním s látkami ovlivňujícími hospodářská a domácí zvířata, odpady, poškozování rostlin, životního prostředí a s dalšími oblastmi. Zástupce dopravní policie pak představil problematiku užívání motorových i nemoťorových vozidel v národních parcích. Praktickou část vedl policejní metodik

služební přípravy z Útvaru policejního vzdělávání a služební přípravy. Strážci byli seznámeni s tím, jak vhodně jednat s návštěvníky, kteří nerespektují pravidla v chráněných územích. Tuto dovednost mohli strážci procvičit i prakticky, včetně postupů pro odvracení na ně směřovaných fyzických útoků. Po praktickém bloku následovala přednáška o přivolání pomoci, spolupráci s Integrovaným záchranným systémem a dalších postupech. Zpětná vazba od strážců přírody z jednotlivých národních parků byla velmi pozitivní. Strážci byli spokojeni s obsahem školení, ocenili bližší spolupráci s Policií ČR a prodiskutovali zkušenosti s kolegy z ostatních národních parků. V reakci na stále rostoucí problémy s návštěvníky byla nabídnuta užší spolupráce ze strany Policie ČR. Plánují se společné hlídky v národních parcích a rovněž osvětové akce směrem k návštěvníkům, kteří často porušují pravidla chování v těchto oblastech, kdy často i z důvodu neznalosti vstupují do klidových zón. Policie ČR

navrhuje vybavit strážce radiostanicemi pro rychlé přivolání pomoci, jak pro návštěvníky, tak pro vlastní bezpečnost. Dále GPS trackery, které by také zásadně přispěly k bezpečnosti strážců v náročných terénech, a zazněla řada dalších koncepčních návrhů za účelem vyšší profesionalizace zajištění výkonu služby strážců přírody.

V následujících letech jsou plánována další pravidelná školení, která budou zaměřena především na teoretické a praktické dovednosti, zdravotědu a další informace nezbytné pro práci strážců přírody.

Školení připravil a vedl pplk. Ing. Pavel Antl, s pomocí pplk. Mgr. Romana Bittnera, kpt. Bc. Kateřiny Jandíkové a kpt. Bc. Jana Galla.

**pplk. Ing. Pavel Antl,
Policejní prezidium ČR**

Společné hlídky. Foto Lenka Drahekoupilová, tisková mluvčí Policie ČR Znojmo.

STRÁŽ PŘÍRODY Z POHLEDU AOPK ČR

ONDŘEJ VÍTEK

Mgr. ONDŘEJ VÍTEK, Ph.D.

V roce 2003 nastoupil na tehdejší Správu chráněných krajinných oblastí ČR, kde pod současným jménem Agentura ochrany přírody a krajiny ČR pracuje dodnes. Ve volném čase působí jako dobrovolný strážce přírody v Praze a v CHKO Český kras, stráží přírody věnuje i svůj soukromý projekt MalýStrážce.cz. Je značkařem KČT a předsedou Značkařského obvodu Český Krumlov. Je také certifikovaným lektorem interpretace pro průvodce Interpret Europe a programu Leave No Trace.

Stráž přírody je tradiční, ale možná i proto poněkud rozpačitou, součástí státní ochrany přírody. Výstižně se říká, že stráž přírody je prodlouženou rukou i očima orgánu ochrany přírody. Strážce přírody i zpravodaj jsou úřední osobou, a to bez ohledu na to, zda jsou zaměstnancem příslušného úřadu, nebo jen dobrovolným spolupracovníkem. Územní působnost strážce přírody není omezená na chráněná území, strážci přírody a zpravodajové pod krajskými úřady mají kompetence například k druhotvé ochraně i mimo chráněná území. Jedinými plochami, kde stráž přírody nemůže být ustanovena, jsou vojenské újezdy. Mírumilovný výkon strážce přírody se v ČR velmi liší od obrazu wildlife rangerů, kteří svádějí ozbrojené boje s pytláky slonů či nosorožců v Africe či jihovýchodní Asii.

Přesto se setkáváme s případy, kdy se neozbrojení čeští strážci přírody stávají terčem fyzických útoků, zejména ze strany bezohledných návštěvníků přírody nedodržujících zákonem stanovená pravidla. Panuje většinová shoda na tom, že hlavní obecné cíle strážce přírody jsou dva: 1/ ochránit přírodní jevy a hodnoty před přímým záporným vlivem lidí a 2/ pomoci veřejnosti k poznání přírody, aniž by tím příroda nadměrně trpěla. Z toho je zřejmé, že snahou strážce přírody (a celé ochrany přírody) nemůže být prosté bránění přístupu veřejnosti do přírody a interakci s ní. I když je stráž přírody legislativně postavená na jednorázových aktech, její účinnost spočívá v jejich dlouhodobém efektu. Represivní složka činnosti tak nesmí převažovat nad výchovným aspektem.

POJMOSLOVÍ

Stráž přírody pro potřeby tohoto článku chápeme jako zákonný nástroj či soubor činností. Zákon č. 114/1992 Sb. v platném znění (dále jen „ZOPK“) však pojem „stráž přírody“ používá i jako označení fyzické osoby ustanovené orgánem ochrany přírody do funkce strážce přírody nebo zpravodaj – z důvodu lepší srozumitelnosti ale pro osoby používáme výraz „člen strážce přírody“.

Strážce přírody je funkce ustanoveného člena strážce přírody, která jej opravňuje k využívání pravomocí uvedených v § 81 odst. 7: zjišťovat totožnost přestupců, ukládat pokuty příkazem na místě, vstupovat na cizí pozemky, zadržet osobu, zastavit vozidlo a požadovat součinnost policie (zjednodušené formulace). Těmito pravomocemi strážce disponuje bez ohledu na to, zda stráž přírody vykonává jako zaměstnanec či jako dobrovolník.

Profesionální strážce přírody je ten, kdo stráž přírody vykonává jako zaměstnanec a za stráž pobírá plat. Podle nejpřísnějšího výkladu musí stráž přírody tvořit 100 % jeho úvazku (pracovní náplně) a musí být zaměstnancem úřadu, který ho strážcem ustanovil. Mírnější výklady mohou považovat za profesionální strážce přírody i zaměstnance jiných organizací (např. v NPR Adršpašsko-teplické skály vykonávají stráž přírody zaměstnanci Technických služeb Adršpach ustanovení strážcem přírody od AOPK ČR), sezónní pracovníky hrazené z projektů či dotačních programů a ty, kteří mají v pracovní náplni i jiné činnosti.

Strážce – zaměstnanec AOPK ČR má v současné situaci spíše charakter dobrovolníka. Jde o zaměstnance AOPK ČR, který je zároveň ustanovený strážcem přírody. Činnosti strážce přírody vykonává buď nahodile během návštěv terénu prováděných prvotně za jiným účelem, nebo ve svém volném čase.

Zpravodaj musí podobně jako strážce přírody splňovat všechny povinnosti podle § 81 a 81a ZOPK. Nemá ale oprávnění pro výkon pravomocí podle § 81 odst. 7 ZOPK. Všichni zpravodajové jsou dobrovolníci.

HISTORICKÉ KOŘENY

Základ stráže přírody, aniž by přitom použil tento výraz, položil už zákon č. 40/1956 Sb. Ten v § 14 zavedl pozice dobrovolných pracovníků státní ochrany přírody, a to ve funkci okresních konservátorů a také zpravodajů jako jejich místních spolupracovníků. To ještě spadala ochrana přírody pod Ministerstvo školství a kultury, což nám připomínají i některé stále platné vyhlásovací předpisy chráněných území. Zákon č. 114/1992 Sb. tento model přejal prakticky beze změn, jen agendu zařadil pod nové Ministerstvo životního prostředí (dále jen „MŽP“), zavedl pojem „stráž přírody“ a formulací „Okresní úřady a správy ustanovují stráž přírody zejména z řad dobrovolných pracovníků“ umožnil i profesionální výkon stráže přírody. S koncem roku 2002 přešli okresní strážci přírody a zpravodajové pod krajské úřady, a to často aniž by si to příslušný krajský úřad vůbec uvědomil. Napak přesun kompetencí ze správ CHKO na Agenturu ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen „AOPK ČR“) od roku 2015 (Pelc a Hůlková 2015) usnadnil výkon stráže přírody stejnou osobou ve více CHKO a posílil metodické vedení stráže.

ORGANIZACE STRÁŽE PŘÍRODY NA AOPK ČR

Úkoly v organizaci stráže přírody uvádí organizační opatření ředitele č. 67. Vrcholná organizace a metodické vedení jsou zakotvené na ústředí, za organizaci a výkon stráže přírody v terénu pak zodpovídají ředitelé regionálních pracovišť. Základní návody a postupy používané ve strážci přírody popisují Metodické listy AOPK ČR č. 25.

Na ústředí je jeden koordinátor, u něhož činí stráž přírody jen část pracovní náplně. Kromě metodického vedení zajišťuje výrobu a distribuci odznaků, průkazů a nášivek na regionální pracoviště. V závislosti na finančních možnostech AOPK ČR také plánuje, pořizuje a distribuuje oděvy, další vybavení nebo organizuje vzdělávání. Zpravidla jednou ročně pořádá odborné setkání regionálních koordinátorů stráže přírody, kam jsou zvaní i zástupci MŽP a koordinátoři správ NP a krajských úřadů a kde se diskutuje a sladuje metodický přístup. Jednou ročně také většinou organizuje celostátní setkání strážců, kde se setkávají strážci přírody i zpravodajové z různých koutů republiky za účelem zvyšování kvalifikace a výměny zkušeností.

Na regionálních pracovištích (dále též jen „RP“) se strážci přírody věnuje jeden či více regionálních koordinátorů (např. na RP Střední Čechy je jeden koordinátor pro CHKO Blaník, Brdy, Český kras a Křivoklátsko i příslušné NPR a NPP, zatímco na RP Jižní Morava jsou samostatní koordinátoři pro CHKO Moravský kras a Pálava). Jejich úkolem je především komunikace s členy stráže přírody i novými zájemci, jejich evidence a pravidelné setkávání nejméně jednou ročně spojené s předáváním aktualit v legislativě i v místních poměrech.

V dřívějších dobách byla funkce zpravodaje využívána povinně pro nové zájemce, aby nejprve zpravidla po dobu dvou let prokázali hloubku svého zájmu a nabrali dostatek zkušeností pro efektivní komunikaci s veřejností včetně ukládání pokut. Povinnost už dnes neplatí, a tak některá pracoviště kvůli usnadnění administrativy ustanovují zájemce, kteří úspěšně splnili všechny zákonné požadavky, rovnou do funkce strážce přírody. Z praktických důvodů vznikla funkce „čekatel“, která je neformálním označením uchazeče od chvíle, kdy projeví zájem o ustanovení, do okamžiku, než je ustanoven strážcem či zpravodajem. V praxi tedy funkce čekatele nahrazuje účel ověření zájmu a kvality. Funkce zpravodaje však i nadále zůstává vhodná a na některých pracovištích využívána pro osoby, u kterých přetrvávají pochybnosti o úrovni komunikačních dovedností, nebo pro ty, kdo o výkonné pravomoci strážců nestojí a svůj přínos ochrany přírody vidí spíše v úrovni sběru dat o přírodě (např. nálezová data i z míst veřejnosti nepřístupných) či jejím nejen návštěvnickém využívání, případně v provázení exkurzí či šíření osvěty.

POČTY ČLENŮ STRÁŽE PŘÍRODY NA AOPK ČR

AOPK ČR nevede centrální evidenci členů stráže přírody. Počty jsou tak aktualizované jednou ročně, a to k 31. 12. předešlého roku. Výsledky se veřejnost dozvídá v [roční zprávě AOPK ČR](#). Počty na konci loňského roku udává následující tabulka. Zobrazené

počty jsou souhrnné a v praxi tak nastává, že stejná osoba ustanovená strážci přírody ve dvou různých CHKO je započítána dvakrát. Dosud však taková situace nenastává častěji než v jednotkách případů.

Požadavkem je, aby pro každé místo v kompetenci AOPK ČR byli ustanoveni aspoň dva strážci přírody. Důvodem je, že strážce přírody může některé případy řešit efektivněji než běžný zaměstnanec. Jde zejména o ukládání pokut příkazem na místě a pozastavení rušivé činnosti.

MOTIVACE ZÁJEMCŮ A ČLENŮ STRÁŽE PŘÍRODY

Zájemci se do stráže přírody hlásí z různých důvodů. Průzkum, který jsme provedli v roce 2017, potvrdil, že ani mezi ustanovenými členy stráže přírody nebývá ochrana přírody hlavním smyslem života. To je samozřejmě zcela v pořádku. Někteří však v anonymním dotazníku přiznali, že hlavní motivací je pro ně možnost pohybu a fotografování i v místech se zákazem vstupu (NPR). Nezřídka se stává, že zájemce není ustanoven, i protože se projeví jeho sklony k povýšenému chování (moci legálně „buzerovat“ ostatní) nebo snaha získat převahu v sousedských sporech týkajících se například vjezdů vozidel nebo péče o zeleň. U většiny zájemců je naštěstí motivace vhodná – pomoci přírodě a posílit její ochranu. Dobrým impulzem bývá také vzor v podobě jiného strážce přírody.

Představa zájemců o tom, jak ve strážci přírody pomohou její ochraně, se liší. Někdo upřednostňuje komunikaci s lidmi, jiný sběr dat, další ekologickou výchovu, někoho baví provázet exkurze a dalšího praktická opatření ve skupině stejně smýšlejících lidí. Pokud zájmy konkrétního člena spadají mezi potřeby daného pracoviště, nemá smysl ho nutit do jiných činností. Smutné je, že představa o tom, jak strážce přírody může efektivně zabránit poškození přírody, po ustanovení členem stráže přírody často rychle bere za své. Efektivita oprávnění, kterými strážci přírody disponují, je přímo závislá na dovednostech v efektivní komunikaci. Kdo má

Počet (31. 12. 2022)	celkem	změna 22/21	nových
dobrovolných strážců	230	-18%	11
zpravodajů	54	-5%	5
strážců-zaměstnanců	49	0%	2
čekatelů	52	-16%	N/A

Zbyněk Sovík je příkladem strážce-zaměstnance v Poodří. Při mapování mokřadů s pomocí dronu má na sobě uniformu, kterou jsme nabídli i nejaktivnějším dobrovolným strážcům přírody. Foto Archiv AOPK ČR

tyto dovednosti na vysoké úrovni, dokáže dosáhnout změny i jako řadový občan a nepotřebuje k tomu funkci strážce přírody. Naopak zákonná oprávnění jsou dosti „bezzubá“, jejich vymáhání bez přítomnosti policie bývá u přestupců agresivních či neochotných spolupracovat obtížné. Na druhou stranu, konfliktních přestupců není většina, a pokud je strážce komunikačně zdatný nebo aspoň statné postavy, budí zasloužený respekt i se slabšími pravomocemi. Účinnější jsou i služby ve dvojicích.

Podle výše zmíněného průzkumu je řada věcí, které členům stráže přírody motivaci oslabují nebo brání vyšší aktivitě. Zejména jde o nedostatek času a také o neznalost, neochotu až aroganci veřejnosti. Na třetím místě je již diskutovaná vymahatelnost zákonů. Méně často se objevují obtížná doprava, nedostatečné vybavení a nadměrná byrokracie. Tradičně se objevují stížnosti na absenci uniforem. Ruku v ruce s nimi se však objevuje i neochota podřídit se zásadám jednotného vzhledu

ošacení (cit.: „Ošatit nás, ale ne jako své zaměstnance (košile=hrůza), mikinu můžu pochválit!“).

MOTIVACE PRACOVÍŠŤ

Na stráž přírody lze nahlížet jako na bezplatnou pomoc s plněním méně odborných úkolů v terénu. Tento pohled převažuje a posilují ho i opakované požadavky na snižování výdajů na státní zaměstnance, které se v několika vlnách citelně dotkly i ochrany přírody. Současným zaměstnancům zbývá minimum prostoru na práci s veřejností v terénu, pokud nejde o terénní šetření spojené se žádostmi nebo správním řízením. Stráž přírody tak úřadům přináší důležité údaje o stavu přírody a naopak v terénu aplikuje požadavky zejména na chování uživatelů přírody (návštěvníků, ale také místních obyvatel, hospodářů a investorů).

Kromě těchto přínosů zvažují úřady i náklady – zejména čas, který je nutné věnovat koordinaci činnosti členů stráže přírody, aby jako „neřízené střely“ nepřinášeli

více problémů, než je jejich reálný přínos. Stráž přírody musí být vhodným způsobem akceschopná samostatně, aby byla úřadu skutečnou pomocí. Tyto obavy a některé nedobré zkušenosti odrazují některé vedoucí od využívání stráže přírody v širším měřítku.

Stráž přírody ale může být viděna i jinou optikou, kdy je nikoli prostředkem, ale objektem práce s veřejností. Kromě jednorázových úkonů a akcí se snaží AOPK ČR zformovat i skupinu příznivců, kteří se opakovaně účastní akcí, šíří pozvánky či se jinak dle svých možností a představ aktivně zapojují do ochrany přírody. Jednou z forem takového zapojení, a nebojme se ji nazvat vrcholnou, může být právě stráž přírody. V tomto ohledu může být stráž přírody vnímaná jako vrcholné stadium postoje osobnosti k ochraně přírody, pokud využijeme marketingový model see-think-do-care (Kaushik 2013).

ČINNOSTI STRÁŽE PŘÍRODY

Pokud bychom měli laikovi, který o stráž přírody nikdy neslyšel (a takových lidí je na akcích pro veřejnost, kterých se opakovaně účastním s agenturním stánkem, většina), jednoduše vysvětlit její roli, mohli bychom snadno sklouznout k paralele „taková zelená policie“. Jak jsem už ale zmínil v úvodu, represivní činnost stráže přírody nesmí převážit nad výchovnou složkou činnosti. A tím se právě stráž přírody od policie významně odlišuje. Policie ČR se snaží heslem „Pomáhat a chránit“ stavět v očích široké veřejnosti do role, která je a musí zůstat stráž přírody vlastní. I US National Park Service spadající pod ministerstvo vnitra popisuje úlohy strážců přírody podstatně širěji, než je pouhé vymáhání práva (např. Gartner et al. 1999). Zatímco ZOPK dává strážcům přírody jasně vyjmenované pravomoci, základní rámec toho, co všechno spadá do oboru činnosti členů stráže přírody, nastiňuje vyhláška č. 395/1992 Sb., v platném znění. Ačkoli by si stráž přírody bezesporu zasloužila podrobnější právní rámec, je pojednaná pouhými šesti odstavci jediného paragrafu (20) vyhlášky. Podle něj „Stráž přírody zajišťuje strážní, kontrolní, informační, výchovné, případně odborné činnosti...“.

Jakkoli je tento výčet široký, ignoruje i další běžnou součást stráže, kterou je technická péče o návštěvnickou infrastrukturu,

potažmo i další managementová opatření. Možná tak vychází ze situace, kterou jsem poznal např. v KRNP, kde se terénní personál ochrany přírody (tedy mimo úsek péče o les) dělí na strážce přírody a cestáře. Pokud by úřad měl k dispozici terénní pracovníky pro drobnější technické činnosti, jistě by na to nemusel „plýtvat“ kapacitami kvalifikované stráže přírody. Nicméně zvládání technických činností dává členům stráže přírody širší a praktičtější pohled na věc, navíc jsou právě tyto činnosti v očích veřejnosti „tou pravou ochranou přírody“, díky čemuž vidí strážce přírody kladněji. Představit jmenovitě všechny činnosti stráže přírody by bylo nad možný rozsah tohoto článku. Rád tedy odkážu na jejich utříděný slovní i obrázkový přehled, který podávám [na svých internetových stránkách](#).

MĚKKÉ DOVEDNOSTI PRO STRÁŽ PŘÍRODY

Stejně jako úředníci AOPK ČR musejí svá rozhodnutí správně odůvodnit, musí i stráž přírody vycházet z vyhodnocení, čím určité jednání může přírodě či krajině škodit. V úvahu musejí její členové brát jak porovnání kladných a záporných vlivů daného jednání, tak srovnání s vlivy dalších činností, které se v přírodě odehrávají. K běžným otázkám tak patří třeba „čemu vadí můj stan s ohýnkem, když o kus dál probíhá lesní těžba a celý povrch je tam úplně přeoraný?“. Vnímání skutečnosti v souvislostech a porozumění potřebám přírody, její ochrany i návštěvníků a dalších uživatelů je tak nezbytným předpokladem efektivní komunikace jako základní dovednosti ve strážu přírody. Komunikace z různých pohledů je tak obsahem řady školení, která AOPK ČR v posledních letech zajišťuje pro své zaměstnance i dobrovolné členy stráže přírody. I tak bohužel u některých členů stráže přírody přetrvává přístup „je to zákonem zakázané, tak není o čem debatovat“.

Pro stráž přírody jsou velmi přínosné i techniky interpretace. Ta učí, co a jak lidem říkat, abychom dosáhli zamýšleného cíle. Kurzy pro interpretační průvodce absolvovala již řada strážců. I když ne všichni využijí znalost, jak připravit zábavnou vycházku do přírody tak, aby účastníci odcházeli s odhodláním navštívené místo chránit, principu toulavé interpretace může využít

každý, kdo potřebuje „tady a teď“ ukázat, co by mohlo očím návštěvníka uniknout, a co přitom ukáže na smysl ochrany přírody.

Stejně jako interpretace i technika WISDOM pro strážce má původ v USA. Je to vlastně jednoduchý postup, jak v interakci s člověkem nevědomě poškozujícím přírodu dosáhnout žádoucí změny chování. A to nejenom pro daný případ, ale dlouhodobě. Ulehčující přitom je, že WISDOM značí nejenom strážcovskou „moudrost“, ale jsou to také počáteční písmena jednotlivých kroků v postupu interakce s návštěvníkem. Podrobněji se s ním můžete seznámit na záznamu přednášky Ralpha Swaina pro [European Wilderness Society](#), ke kterému jsem dodal české titulky.

POTŘEBUJÍ ČEŠTÍ STRÁŽCI SLUŽEBNÍ ZBRAŇ?

Tato otázka opakovaně vyvstává v souvislosti se zákonnými oprávněními stráže přírody. AOPK ČR zastává názor, že služební zbraň není vhodným vybavením stráže, která je postavená primárně na dobrovolných spolupracovnících. Samozřejmě, pokud má člen stráže přírody vlastní legálně drženou zbraň a umí s ní zacházet, nic mu nebrání v tom, aby ji na svou

sebeobranu v krizových situacích měl u sebe i při strážní službě. To se hodí například pro ty dobrovolníky, kteří jsou zaměstnáni u policie. Plýtvat vzácným časem dobrovolníků (často mají pro stráž k dispozici třeba jen 10 dní za rok) na kurzy zacházení se zbraní by bylo neúčelné. A zbraň v rukou nepřilíš zkušeného držitele by se snadno mohla obrátit proti němu. Dáváme proto před „olovem“ raději přednost kurzům interpretace, komunikace, vyjednávání a dalších měkkých dovedností.

POTŘEBNÉ ZMĚNY VE STRÁŽI PŘÍRODY

Přestože nedávno získali strážci možnost zastavovat vozidla, přetrvává několik požadavků na rozšíření oprávnění, z nichž některá by byla vhodná i pro zpravodaje. Velmi přínosné by bylo zákonné zakotvení možnosti používat osobní kamery při styku s veřejností – z praxe je ověřen jejich přínos v omezování konfliktního jednání. Bez konkrétního oprávnění ale přetrvává obava ve vztahu k ochraně osobních údajů.

Pro strážce by byla vhodná i možnost kontrolovat obsah vozidla a zavazadel obdobně, jako tomu je u myslivecké stráže.

Z nouze ctnost: Igráček neumí ohnout ruku v lokti, aby se sám podíval dalekohledem. Strážci přírody Jirkovi tak nezbyvá, než aby dalekohled podal návštěvníkům a nechal je z bezpečné vzdálenosti sledovat oranžový klenot našich lesů – rysa. Nevědomky tak vytvořil klasický „interpretační trojúhelník“: místní dědictví – průvodce – účastníci. Foto Ondřej Vítek

Již v roce 2017 byla na celostátním setkání strážců přírody v Beskydech hlavním tématem interpretace jako soubor technik k dosažení vhodných postojů a chování návštěvníků přírody. Ing. Ladislav Ptáček ze Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR ji představil jak přednáškou, tak i praktickými postřehy během terénní exkurze do pralesa Mionší. Foto Ondřej Vítek

odpadků či odpadu – to je řešeno zákonem o odpadech, ke kterému ale stráž přírody nemá žádné pravomoci. Zákaz se přitom do ZOPK dostal u národních parků, tak snad se to podaří i u ostatních částí přírody.

Nejpalčivější potřebou jsou ale pro AOPK ČR profesionální strážci. Dlouhodobě se na ně snažíme získat mzdové prostředky a tabulková místa, zatím marně. Profesionální strážci by přitom mohli být snadno přítomní tam a tehdy, kde a kdy je to potřeba. Měli by také řádově větší prostor se vzdělávat a koordinovat práci dobrovolníků. Efektivita terénní ochrany přírody v CHKO by tak výrazně stoupla.

I stráž přírody bojuje s pytláky a z přírody či naopak do ní veřejnost občas vozí roztočivné věci. Strážce má sice oprávnění „zadržet“ osobu do příjezdu policie, chybí

ale možnost omezení osobní svobody, bez níž není zadržení bez součinnosti přestupce uskutečnitelné. V CHKO je také legislativně nedotažené postihování odhazování

LITERATURA

Gartner R., Gartner B., Haddock P. (1999): *Exploring Careers in the National Parks (Updated Edition)*. Rosen Publishing Group, 128 p.

Kaushik A. (2013): *Occam's Razor*. Online (18. 9. 2023), <https://www.kaushik.net/avinash/see-think-do-content-marketing-measurement-business-framework/>.

Pelc F., Hůlková J. (2015): *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR v novém kabátě*. *Ochrana přírody*, 1/2015, str. 26-29.

HISTORIE STRÁŽNÍ SLUŽBY NA ÚZEMÍ ŠUMAVY

PAVEL HUBENÝ

Mgr. PAVEL HUBENÝ

Od roku 1988 působí na Šumavě.

Nejdříve jako řadový zaměstnanec

Správy CHKO Šumava v Sušici, později krátce jako pracovník Referátu životního prostředí Okresního úřadu v Klatovech, od roku 1992 opět na Správě Národního parku a Chráněné krajinné oblasti

Šumava. V letech 1993 až 2014 jako

vedoucí CHKO Šumava, od roku 2014

pak ve funkci ředitele Správy Národního parku Šumava.

STRÁŽNÍ SLUŽBOU TO V PODSTATĚ ZAČALO

V roce 1963, kdy byla vyhlášena Chráněná krajinná oblast Šumava (dále CHKO Šumava), bydlel v Sušici Ladislav Vodák, myšlenkový otec vzniku CHKO (a také národního parku). Snažil se vést místní k tomu, aby přírodu chránili. Inicioval v roce 1965 vznik Sboru dobrovolných strážců. Stal se také prvním vedoucím Správy CHKO v Sušici v roce 1970. Tehdejší strážci prováděli spíše dozor, nebo byli takzvanými konzervátory ochrany přírody. Konzervátor nebyl jen „strážce.“ Ve většině případů šlo o znalce a odborníky v určitém konkrétním oboru, kteří měli pravomoc zakročit v případě zjištění nezákonnosti. V roce 1971 vznikla Správa CHKO ve Vimperku a tam se o rok později stal jejím hlavním strážcem Miloš Soukup. S postupně se rozrůstajícími pobočkami Správy tak vznikala první místa profesionálních strážců, jejich počty doplňovali dobrovolníci, kteří chtěli také pomáhat v ochraně přírody a měli raději košili

se znakem CHKO, než pásku pomocníka veřejné bezpečnosti.

Od sedmdesátých let měla každá Správa většinou dva profesionální strážce, každému byl svěřen konkrétní strážní obvod. V osmdesátých letech byla například Správa v Sušici tvořena 11 pracovníky, z toho dva byli strážci s konkrétním strážním obvodem a jeden referent, který je vedl. Zúčastňovali se každotýdenních porad a shromažďovali data o výskytu vybraných druhů, kontrolovali průběh povolené stavební činnosti a prováděli pochůzky v terénu. Často měli za úkol neformálně vyjednávat s místními včetně starostů obcí. Zodpovídali za kontrolu terénního značení a všech terénních prvků. Zajišťovali i drobné opravy. Organizovali také práci „svých“ dobrovolníků. V té době měl každý odborný referent na Správě povinnost provádět strážní službu na turisticky nejzatíženějších místech. V sezóně tak bylo v podstatě během jednoho týdne k dispozici až 5 profesionálů pro výkon strážní služby. Zatímco na vimperské části

Lesy centrální Šumavy. Foto Pavel Hubený

Strážci Národního parku Šumava, Štěpánka Vojtěchová a David Poláček. Foto Štěpán Rosenkranc

CHKO byly pro strážce postupně pořízeny 3 objekty (Jezerní slať, Boubínské jezírko a Černá v Pošumaví), na západě neměli strážci zázemí žádné. Strážní služba tehdy probíhala na výrazně menším území než dnes. Veřejnosti (a některým strážcům) nepřístupné hraniční pásmo a vojenské prostory zabíraly zhruba třetinu celé CHKO Šumava.

PŘICHÁZÍ NÁRODNÍ PARK

K radikální změně ve výkonu strážní služby došlo v roce 1990. S politickou změnou byly zpřístupněny velké plochy dosud uzavřeného hraničního pásma, do nichž se hrnuly davy vyhladovělých milovníků Šumavy. Nebylo neobvyklé, že turisté dojeli autem až k Roklanské chatě. Na Ostrý či Plechý se táhly zástupy. Správa na tento nápor nebyla ani technicky ani personálně připravena, nicméně nově vzniklé Ministerstvo životního prostředí velmi brzy zajistilo dostatek prostředků pro nábor nových pracovníků. Strážců náhle bylo trojnásobné množství a bylo možné začít chránit alespoň rezervace. Po vzniku Národního parku Šumava v roce 1991 se strážní služba rozdělila na dvě části. Početnější část na území národního parku byla v roce 1994 tvořena 4 obvody (Prášílsko, Modravsko, Volarsko a Borovoladsko), v nichž pracovalo 18 profesionálních strážců a 17 dobrovolníků. Ta méně početná v CHKO Šumava, kde pracovalo dalších 10 profesionálních strážců a zhruba 10 dobrovolníků.

FORMOVÁNÍ STRÁŽNÍ SLUŽBY BYLO KOMPLIKOVANÉ

Po převzetí správy lesů Správou Národního parku Šumava a Chráněné krajinné oblasti Šumava v roce 1993 nastaly rychlé změny. Především velmi brzo došlo k velkému napětí mezi terénními pracovníky lesnického personálu a strážci, kteří se už znali z předchozí většinou konfliktní praxe. Od roku 1995 to řešil ředitel Správy tím, že strážcům v národním parku zakázal vyhodnocovat lesnickou činnost jako činnost s nezákonnými efekty. Měli se zaměřovat hlavně na veřejnost. A i tady měli působit hlavně osvětově, nikoli represivně. Protože už od roku 1994 se stále více profiloval návrh oddělení zbytku CHKO od národního parku – a ten trval v podstatě dalších 10 let, vedl k zásadně odlišnému vývoji v obou velkoplošných chráněných územích. Zatímco v národním parku byla skupina profesionálních strážců početně stabilizována a jejich úkoly se neměnily, na Správě CHKO začaly probíhat změny, které měly nově se rodící Správu CHKO Šumava více přizpůsobit poměrům v Českém ústavu ochrany přírody a v jiných CHKO v České republice. Do té doby správu CHKO Šumava zajišťovalo více jak 20 lidí, nově vzniklá Správa CHKO cílila k max. 13 lidem. A tak se v CHKO Šumava postupně počty strážců snižovaly. Po roce 2000 pak postupně odchody strážců ze Správy nebo přechody do národního parku vedly k jedinému, poslednímu, strážci v CHKO Šumava v roce 2010. Ano, v celé CHKO docházelo k postupnému

snižování zaměstnanců jako v celé státní správě, a protože CHKO Šumava byla z pohledu tehdejší Správy Národního parku Šumava zbytečná, byl tlak v CHKO Šumava na snížení největší. Do roku 2011 byla CHKO Šumava v podstatě bez profesionálních strážců, občasný dohled zajišťovali jen strážci působící na území národního parku a pár dobrovolníků.

ALE ANI V NÁRODNÍM PARKU TO NEMĚLI JEDNODUCHÉ

Přetrvávající tichý konflikt mezi strážci a lesníky z devadesátých let působil na strážce demotivujícím efektem. Rovněž stále se měnící pravidla ochrany přírody – zejména s ohledem na ochranu nejceněnějších lesních komplexů, nedovolovala ani moc účinně vysvětlovat principy ochrany přírody veřejnosti. Eskalace společenského dění kolem otázky, zda kůrovcem napadené smrky kácet nebo ponechávat přírodě, zvyšovala agresivitu návštěvníků v obou názorových směrech. Strážní služba se tak vstřebala více do sebe. Komplikovanost prostředí, ve kterém musela strážní služba pracovat, se promítla i do postojů jednotlivců. Každý to řešil po svém – někdo se soustředil jen na svou oblíbenou lokalitu, jiný začal mapovat křížky, další se zcela vyhýbali lidem. První případy fyzických útoků na strážce tuto situaci jen zhoršily. Strážní služba se stávala více nástrojem podávání informací, než kontrolní či represivní složkou. V roce 2006 byla strážní služba součástí sekce veřejných vztahů společně s propagací, ekologickou výchovou a fundraisingem. V té době už bylo jasné, že strážní služba je z různých důvodů skupinou těžko organizovatelnou. Tento problém vyřešil další ředitel tím, že přesunul a podřadil strážní službu lesnickému personálu. Tím se strážci stali podřízenými jednotlivých fořtů a stali se tak „děvčaty pro všechno“. První dekáda nového tisíciletí byla tedy z dnešního pohledu dobou temna pro všechny šumavské strážce. V národním parku i v chráněné krajinné oblasti.

PROPOJENÍ S INTEGROVANÝM ZÁCHRANNÝM SYSTÉMEM

V roce 2009 došlo ve strážní službě národního parku k další významné změně. V CHKO v té době už strážní služba téměř neexistovala. V národním parku nastala potřeba vzniku samostatné jednotky požární

Strážce Pavel Nedvěd před stánkem Národního parku Šumava. Foto Vít Chlada

ochrany. Ta skutečně v roce 2010 vznikla na půdorysu nově vzniklé informační a strážní služby uvnitř odboru péče o lesy. Strážci se opět sešli pod novým vedoucím a stali se samostatnou organizační jednotkou. Se stále sílícím propojením s integrovaným záchranným systémem (IZS) fungovali spíše jako záchranáři, než jako strážci. Školení, výcvik a držení celodenních pohotovostí v rámci IZS stále více vysával část personálu z terénu a z dohledu v území. Tento

stav přetrvával i později, v době, kdy se členy jednotky stali i zástupci lesnického personálu a jiných složek správy a strážní služba byla převedena pod odbor výkonu státní správy. I přesto byla strážní služba jen problematicky říditelná, neboť někteří strážci měli dva vedoucí: vedoucího strážní služby a velitele jednotky požární ochrany. A ti se ne vždy dokázali dohodnout.

BUDOUCNOST?

Dnes se nacházíme v období, do kterého se promítá nová právní úprava národních parků z roku 2017. Národní park má nové dlouhodobé cíle. Kdysi roztroušené 1. zóny nahrazuje velkými přírodními zónami, do kterých je možný volný vstup, a územím vyžadujícím speciální ochranu před vstupem veřejnosti se stává nově vytvořená kategorie klidového území. Za poslední desetiletí se rovněž ukázalo, že absence strážců na území CHKO byla velkou chybou. Nakonec si Správa CHKO začala z nouze zajišťovat ochranu nejceněnějších lokalit smlouvami o dílo. A kupodivu se takový způsob ukázal jako velmi efektivní. V národním parku jsme poznali, že pro maximální nasazení strážců v terénu a pro jejich dostatečnou flexibilitu je nezbytné jejich uvolnění z povinností jednotky požární ochrany. Pro zvýšení efektivity dohledu v území je pak potřeba se začít soustředit na ochranu nejcitlivějších území. Změna z celoplošného a málo efektivního

dohledu na celém území NP a CHKO na koncentrovanou ochranu klidových území a rezervací není některými dosavadními strážci přijata a řada z nich, mezi nimi i ti nejkvalitnější, z organizace odešla. Přesto je před Správou klíčový úkol: do pěti let zdvojnásobit počet strážců a soustředit jejich činnost na ochranu nejceněnějších území jak v národním parku, tak v chráněné krajinné oblasti. Přitom je nezbytné více propojit spolupráci strážců s jejich kolegy z Národního parku Bavorský les. Vedle početního navýšení je nutné celou stráž přírody konečně sjednotit a dát jí personální stabilitu a jasné ukotvení ve struktuře celé organizace. Krásné by bylo zapomenout na staré křivdy a více propojit strážní službu s lesním personálem, který má dnes také už zcela jiné cíle.

Vlastně snadný cíl... A dosažitelná vize. Škoda, že nevznikla společně s národním parkem.

STRÁŽCI KRKONOŠSKÉHO NÁRODNÍHO PARKU

RADEK DRAHNÝ, RADEK HOFMANN, JAN ŠTURSA

Mgr. RADEK DRAHNÝ, MBA
Absolvent oborů management, politologie a marketing, media and soft skills. Od roku 2004 tiskový mluvčí Správy Krkonošského národního parku a v současnosti vedoucí oddělení styku s veřejností.

Bc. RADEK HOFMANN
Absolvent ČZU Praha. V letech 1992–2017 působil na Policii ČR. Od roku 2017 se stal strážcem správy KRNAP. Poslední rok je vedoucím strážní služby.

RNDr. JAN ŠTURSA
Geobotanik, absolvent Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, od roku 1965 až do roku 2005 pracoval na Správě Krkonošského národního parku ve Vrchlabí, v letech 1990–1993 také jako ředitel organizace.

HISTORIE STRÁŽNÍ SLUŽBY

Na správách národních parků pracují lidé nejrůznějších profesí – přírodovědci, lesníci, lidé z oblasti environmentální výchovy, ale i cestáři nebo strážci národního parku. Ti posledně jmenovaní jsou však rozhodně těmi v přední linii, kteří území národního parku pravidelně kontrolují a zajišťují také první kontakty s jeho návštěvníky.

V dřevních dobách, ještě před vyhlášením KRNAP v roce 1963, dohlíželi na krkonošské přírodní rezervace zejména pracovníci Horské služby Krkonoše. Již od prvních let existence parku tady působili tři profesionální strážci – Herbert Berger, Josef Buchar a František Jindřišek. Každý z nich měl na starosti jinou část Krkonoš. Herbert Berger, pocházející ze známé rodiny hospodářů, měl na starosti východní Krkonoše. Josef Buchar působil jako strážce ve středních Krkonoších a František Jindřišek západní Krkonoše. Záhy je doplnili další strážci, například Štefan Plichta, Jaromír Gebas, Jiří Pícha

či Zdeněk Morkes. Území národního parku a jeho ochranného pásma bylo rozčleněno na několik ochranných obvodů – území, za které plně zodpovídali tito profesionální strážci.

Ale zpět k profilu strážce KRNAP. Vedle očekávané dobré fyzické kondice a znalosti území Krkonoš byla velmi důležitá schopnost strážců pozitivně komunikovat s návštěvníky, boudaři či s lidmi ze samospráv. Být vstřícný, nepodléhat zbytečným emocím při zjištění škod na přírodě národního parku a jejich pachatelů (např. při nepovolených vjezdech vozidel na horské komunikace, sběru přírodnin, hluku, odhazování odpadků...). Ne každý má takové povahové vlastnosti, ne každý dokáže trpělivě a přesvědčivě vysvětlit, proč to a to přírodě škodí. Jde o umění komunikace a interpretace, projevy vstřícnosti, asertivity a další dnes často používané metody, jak vhodně uplatnit svou osobnost. To platilo v počátcích národního parku stejně jako v současné době.

Slunečná stráň. Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNAP

Běžná situace na vrcholu Sněžky. Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNP

FILOZOFICKÝ POHLED NA PRÁCI STRÁŽCE

Jakkoliv by se to mohlo, zejména z obrazu v médiích zdát, strážce nemá být zeleným policistou. Naopak, strážce by měl být jakýmsi velvyslancem národního parku vůči návštěvníkům, jakousi chodící informační službou. Tím, kdo turistům poradí, kam jít, co vidí kolem sebe za vrcholy, co zrovna mohou vidět v okolí růst...

Jeho role by měla být v zásadě preventivní. Represe, tedy řešení přestupků, nastoupí, až když vše předchodí selže. Pak pochopitelně strážci zasáhnout musí, a to buď vyřešením přestupku na místě příkazem, nebo v závažnějších případech zahájením správního řízení, které již pak dál řeší právník Správy KRNP.

Mezi nejčastější prohřešky na území KRNP patří porušování zákazu vstupu do volného terénu v klidových územích, zákazu vjezdu na celé území KRNP a odhazování odpadků.

SOUČASNOST

Pokud bychom chtěli specifikovat současnou tvář strážní služby v Krkonošském národním parku, můžeme již bezostyšně hovořit o profesionálních strážcích, kteří plní širokou škálu náročných úkolů. Na celé území připadá 19 strážců, což je však s ohledem k rozsáhlosti zcela jednoznačně podhodnocený stav. Pokud vezmeme v potaz, že hlídají území celého Krkonošského národního parku

a jeho ochranné pásmo, tedy 54 969,79 ha. Matematicky vzato tedy každý má na starosti 2 900 ha, což jistě každý uzná, že není málo. Ideální stav profesionálních strážců by byl zhruba dvojnásobný.

Věkový průměr strážců činí 41 let (údaj z roku 2023). Od roku 2019 působí ve strážní službě i dvě ženy, do té doby se jednalo o ryze mužskou záležitost.

Jedná se o atraktivní zaměstnání, které je však fyzicky i psychicky velmi náročné. V rámci přijímacího procesu strážci prochází

povinným psychologickým testováním. Pokud tímto projdou, začnou se připravovat na další fázi, kterou je ustanovení stráže přírody. V případě KRNP stráž přírody ustanovuje orgán Státní správy. V tomto období musí načerpat značné množství informací, zejména se musí zorientovat v prostředí zákonných norem, pojmout penzum informací o krkonošské přírodě a v neposlední řadě se v Krkonoších místopisně orientovat.

Dnešní vybavení strážců se pochopitelně nedá srovnávat s vybavením, výstrojí i výzbrojí našich předchůdců. Strážci mají k dispozici terénní vozidla, čtyřkolky, v zimním období skútry. S pomocí Nadace ČEZ se podařilo strážce vybavit elektrokolou, která výrazně zjednodušila pohyb v terénu. V zimním období strážci využívají skialpy, které se staly nedílnou součástí každodenních zimních služeb v terénu.

Strážci jsou pravidelně proškolení, zejména v první pomoci, mají možnosti jazykového vzdělávání, především kurzy polštiny. Dříve absolvovali kurz sebeobrany.

Tím jsme reagovali na brutální útok na stráž přírody v Národním parku Šumava. Ten představoval jen špičku ledovce narůstající agresivity některých přestupců, se kterou se v terénu setkáváme. Naše strážce postupně vybavujeme osobními kamerami a sebeobranými prostředky. Výcvik systému Krav Maga je součástí snahy zvýšit jejich kompetence ve zvládání možných konfliktních situací. Stráž přírody je při výkonu služby úřední osobou a útok na ni je ohodnocen

Strážci v zimě musí řešit i nelegální vjezdy cyklistů na "fat bajcích" na lyžařské upravované tratě. Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNP

Jedna vyjetá stopa lyžařem v klidovém území znamená "pozvánku" i pro ostatní.
Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNP

vyšší trestní sazbou, to ovšem ne vždy agresora odradí.

Strážci jsou povinni zasahovat v situacích, kdy návštěvníci Krkonoš porušují pravidla platná pro Krkonošský národní park a jeho ochranné pásmo. Bohužel jsou často terčem verbálních útoků ze strany lidí, kteří porušují zákony, nebo návštěvní řád národního parku a jsou na to našimi strážci upozorněni. Již v minulosti byli krkonošští strážci napadeni také fyzicky. Známy je případ z doby před 18. lety, kdy řidič skútru porazil stráž přírody, nebo ložský incident,

kdy řidič skútru úderem pěstí napadl službu konajícího strážce.

Proškolením v Krav Maga získali strážci dovednosti, jak zvýšit úroveň své bezpečnosti, jak poznat, kdo proti nim stojí a jaké má úmysly, jak hrozící konflikt vyřešit bez fyzického zákroku a v neposlední řadě jak se bránit útoku, pokud snahy o deeskalaci situace selžou.

STRÁŽCI A KRKONOŠE

Správa KRNP již řadu let zajišťuje analýzu velkých dat mobilních operátorů. Tato čísla

Cesta na Sněžku. Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNP

nezpochybnitelně ukazují návštěvnost národního parku. Ta má zatím stále se zvyšující tendenci a v roce 2022 dosáhla nového rekordu.

Z analýzy velkých dat vyplývá, že po dočasném částečném poklesu návštěvnosti v letech 2020 a 2021, způsobeném pandemií covid-19 a souvisejícími omezeními, se počty lidí přijíždějících do Krkonoš a Krkonošského národního parku vrátili na předcovidovou úroveň, a dokonce překonaly dosavadní rekord roku 2018. Krkonoše zaznamenaly v roce 2022 celkem 12 111 212 návštěv, tedy o cca 250 000 víc než v roce 2018. Samotný Krkonošský národní park pak v roce 2022 zaznamenal 5 763 996 návštěv, bezmála o milion víc, než v roce 2018.

Tato fakta dokresluje podstatu práce strážců KRNP, kterou je dohled nad územím, v němž se pohybuje neuvěřitelně velký počet lidí.

STRÁŽCI NA KONÍCH

Strážní služba Správy Krkonošského národního parku se neustále snaží zlepšovat služby poskytované návštěvníkům hor. Stejně tak i způsoby své práce. Od roku 2012 vyrážejí strážci do terénu v sedlech koní. S tímto nápadem přišel v roce tehdejší ředitel Jan Hřebačka. Navzdory pochybnostem mnohých se to ukázalo jako velice dobrý tah. Náročné propojení strážce – zvíře – návštěvník se ukazuje jako vysoce efektivní. Úřední osoba má najednou docela jinou podobu v očích návštěvníků, zejména těch mladších, což je dobře pro prosazování základních principů uvědomění si, o čem je ochrana přírody národního parku a jak se na ní aktivně podílet.

Úvahy o výkonu strážní služby na koních vzešly z dřívějšího sepětí horalů s koňmi, které ve větším měřítku končilo před necelým půl stoletím. Správa KRNP dosud využívá koňskou sílu k přibližování dříví z málo přístupných oblastí. Strážce na koni je tedy jednou z dalších možností, jak oslovit návštěvníky hor. Správa KRNP spolupracuje s Horskou farmou Hucul na Janově Hoře, která nám k tomuto účelu své koně pronajímá.

NĚKTERÉ EXEMPLÁRNÍ PŘÍPADY...

Vzhledem k velké mediální pozornosti zřejmě málokoho minul případ ze zimy 2020, kdy skupinka čtyř řidičů terénních motocyklů na pásech nelegálně jezdila nejceněnějšími partiemi Krkonošského národního parku.

Nelegální vjezdy motorových vozidel na území KRNAP a s tím související jejich odstavení na nevhodných místech patří mezi nejčastější přestupky v KRNAP. Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNAP

Díky neskutečnému úsilí strážců i policistů se čtveřici řidičů terénních motocyklů, kteří si „užívali“ jízdu skoro po celých Krkonoších a to včetně Krakonošovy zahrádky pod Studničnou horou, podařilo dosáhnout a v následných správních řízeních byla každému z provinilců uložena pokuta ve výši 100 000 Kč.

Téměř dvě desetky let měli strážci v létě napilno kvůli borůvkářům. Ti vyrazili za svým „modrým zlatem“ do (tehdejší) I. zóny KRNAP. Sběr borůvek, resp. vstup do někdejší I. zóny KRNAP býval v minulosti

velkým problémem Krkonošského národního parku. Správa KRNAP proto v minulosti opakovaně vydávala opatření obecné povahy, omezující vstup do některých lokalit. V minulých letech problém, který dříve býval velmi palčivý, prakticky přestal existovat. Až zase letos museli naši strážci zasahovat... Čtveřice polských borůvkářů si v sobotu 28. srpna vyrazila na sběr lesních plodů. Při svém konání porušili zákaz vjezdu do KRNAP, když osobním vozem ve Lvím dole dojeli doslova až pod Sněžku a na borůvky vyrazili do přilehlého klidového území,

kde není povolen vstup do volného terénu. Strážci KRNAP ve spolupráci s policisty jejich plány překazili. Tři borůvkáři vzhledem k tomu, že se již jednalo o jejich opakovaný přestupek, dostali pokutu příkazem na místě v maximální možné výši 10 000 Kč. Pokutu ve stejné výši dostal řidič vozidla za porušení zákazu vjezdu.

Připomeňme, že sběr lesních plodů pro osobní potřebu není v národním parku zakázán. Lidé ale při této činnosti musejí respektovat všechna ostatní omezení, a to zejména zákaz vjezdu motorovými vozidly mimo hlavní silnice, zákaz vstupu do volného terénu v klidových území KRNAP, sběr pouze pro osobní potřebu a v neposlední řadě sbírat plody tak, aniž by přitom byl poničen les či lesní podrost.

Dalším negativním jevem, jehož četnost bohužel neustále narůstá, je vstup do volného terénu v klidovém území KRNAP. Ať již se jedná o skialpinisty, freeridisty nebo tzv. selfíčkáře, pokuta za porušení tohoto omezení může v závislosti na lokalitě a závažnosti přestupku dosáhnout výše 100 000 Kč. Loni právníci Správy KRNAP obeslali příkazem k uhrazení pokuty ve výši 10 000 Kč dvě desítky lyžařů, resp. selfíčkářů.

Množství přestupků, které naši strážci v terénu musejí řešit, je obudné. Počet na místě uložených pokut stoupá. Situace je bohužel horší a horší. Práce strážců v současné době může připomínat boj s větrnými mlýny. Přesto nelze složit ruce do klína a je dobře, že i s pomocí našich právníků se daří řešení jednotlivých přestupků dotáhnout do úspěšného konce.

Pokuty, které pachatelé přestupků dostávají, nejsou příjmem Správy KRNAP. Polovina jde obci, na jejímž katastru se přestupek stal (musí být užity na zlepšení kvality života v obci) a druhá polovina jde Státnímu fondu životního prostředí, který zajišťuje financování projektů jako například Zelená úsporám či Dešťovka.

Tetřívek obecný je velmi citlivý na rušení zejména v zimním období. Foto Kamila Antošová, archiv Správy KRNAP

SPOLEK PŘÁTEL KRKONOŠSKÉ PŘÍRODY

PLATFORMA PRO PŘÍPRAVU AMBASADORŮ A DOBROVOLNÝCH STRÁŽCŮ NÁRODNÍHO PARKU

ROBIN BÖHNISCH

PhDr. ROBIN BÖHNISCH

Pedagog, ochránce přírody a politik.

V letech 2003 až 2017 byl poslancem

Poslanecké sněmovny PČR za ČSSD.

Od ledna 2018 zastává funkci ředitele

Správy Krkonošského národního parku.

Předseda Spolku přátel krkonošské

přírody.

Začátkem roku 2021 byl při Správě Krkonošského národního parku založen Spolek přátel krkonošské přírody a hned, jak to dovolila covidová situace, začal nabízet právě ve spolupráci se Správou Krkonošského národního parku každé tři měsíce víkend odborných přednášek a exkurzí pro zájemce o hlubší poznání krkonošské přírody, historie, kultury a architektury. Přednášejícími jsou především odborní zaměstnanci Správy KRNP, ať ti současní, nebo emeritní, spolek zve ale i externí spolupracovníky.

Krom toho, že spolek vychovává nové „ambasatory“ národního parku a připravuje uchazeče o zkoušku strážce přírody, zároveň odborně i materiálně zastřešuje dosavadní dobrovolné strážce. Díky projektu Nadace ČEZ strážce vybavil velmi kvalitním terénním oblečením a dalším pomůckami, jako například batohy, svítilnami, nebo lékárníčkami.

Spolek má již více než pět desítek členů a rozhodně nezahálí. V období od 11. září 2021 do 27. března 2022 se uskutečnily čtyři spolkové víkendy, na kterých proběhlo 23 odborných přednášek a čtyři terénní exkurze. Druhý cyklus přednášek a exkurzí začal 8. října 2022 a trval do 28. května 2023. Nabídl 19 odborných přednášek, 3 exkurze a profesionální školení první pomoci v horách. Cyklus 2023–2024 bude probíhat od letošního listopadu do května příštího roku. Největším sponzorem zůstává i pro příští rok Nadace ČEZ.

Vedle přednášek a exkurzí se členové spolku podílejí také na ochranářském managementu v terénu. V minulosti připravovali například zábrany pro obojživelníky, nebo se zapojili do údržby druhotného bezlesí a pomoci krkonošským hospodářům.

Členové spolku při stavbě zábran proti vjezdu sněžných skútrů na tetřívčí centra.
Foto Robin Böhnisch

STRÁŽNÍ SLUŽBA V NÁRODNÍM PARKU PODYJÍ

PETR LAZÁREK

PETR LAZÁREK

Ve státní ochraně přírody působí již od roku 1984. Podílel se tehdy na budování nově vznikajícího pracoviště Správy CHKO Podyjí ve Znojmě. Po celou dobu existence této organizace se věnoval různorodé agendě především v oblasti stavebních aktivit, zemědělské činnosti a ochrany zeleně na území CHKO. Po vzniku Správy Národního parku Podyjí v roce 1991 byl pověřen vedením oddělení terénní služby, které řídí dodnes. Podílel se na vzniku terénního informačního systému. Je autorem, spoluautorem a editorem několika knižních průvodců, obrazových publikací a dlouhé řady tematických skládaček o Národním parku Podyjí, jakož i výstav a geologické expozice. Inicivoval a prováděl první managementové práce na nelesních plochách, likvidaci invazních druhů rostlin a asanaci území NP po Pohraniční stráží.

JAK TO ZAČALO

Oddělení terénní služby (dále jen OTS) bylo ustanoveno v roce 1992 jako součást odboru veřejných vztahů, dokumentace a informatiky Správy Národního parku Podyjí (dále jen Správy). Bylo tvořeno čtyřmi profesionálními strážci a jeho vedoucím. Podobně jako v jiných národních parcích zabezpečuje OTS pomoc při ochraně všech složek přírody a krajiny, podílí se na výchově návštěvníků, kontroluje dodržování ochranných podmínek zákona na ochranu přírody a krajiny a návštěvního řádu. Navíc se zásadním způsobem zabývá problematikou turistiky a návštěvnosti Národního parku Podyjí (dále jen NP), má na starosti navigační, orientační a informační systém v terénu a správu turistického mobiliáře a realizuje vybrané biotechnické práce.

Pro výkon strážní služby bylo území NP a jeho ochranného pásma (dále jen OP) rozděleno do 5 strážních obvodů. Vlastní výkon strážní služby upravuje vnitropodniková směrnice ředitele Správy.

Po vzniku OTS se strážci postupně seznamovali nejen s přírodou strážních obvodů a jejími ochrannými hodnotami, ale i historií území, památkových objektů či obcí v OP. Bylo rovněž nutné, aby se v praxi naučili aplikovat a používat řadu zákonných právních norem, ustanovení a předpisů souvisejících s ochranou přírody. Strážci se také učili, jak komunikovat s návštěvníky či řešit konfliktní situace. V první dekádě existence NP vykonávali strážci vlastní strážní službu především o víkendech a státních svátcích v době turistické sezóny (duben-září). Návštěvnost Podyjí byla tehdy totiž ve srovnání se současnou situací jen asi poloviční. Od roku 1994 posílilo v sezóně o sobotách a nedělích výkon strážní služby dalších cca 30 pracovníků Správy různých

profesí, kteří byli vyškoleni a vykonali předepsané testy.

STRÁŽCI NEJEN STRÁŽILI

Do přelomu tisíciletí bylo Podyjí stále tak trochu polozapomenutým územím. Kromě Znojma jsou větší aglomerace od Podyjí poměrně vzdálené a zájem českého lidu se po dlouhém období nevolby soustředil na zahraniční, dříve zapovězené destinace. Návštěvník si tak mohl v čase od podzimu do jara vychutnat v Podyjí pocit osamění uprostřed zachovalé přírody. I proto se pracovníci OTS věnovali i celé řadě dalších činností.

Velká část území byla do roku 1989 součástí přísně zapovězeného hraničního pásma, kam byl vstup veřejnosti zakázán. Údolí Dyje mezi Vranovem nad Dyjí a Znojmem bychom mohli tehdy charakterizovat jako zapomenuté území, nepopsaný list či ochrannou tabulou rasou. Strážci proto nejdříve vyznačili tabulemi hranice NP a jeho OP a zároveň odstranili staré značení vymezující hranice tehdejší Chráněné krajinné oblasti Podyjí. Později spolu se členy místní organizace ČSOP vyznačili i hranice I. a II. zóny NP. Po mnoho roků (a vlastně až do dnešních dnů) likvidovali skládky, které po sobě zanechala vojska Pohraniční stráže. Z území tak byly vyvezeny tuny ostatních drátů, betonových a dřevěných impregnovaných sloupů, izolátorů, pneumatik a dalšího odpadu.

Strážci provedli inventarizaci asi tří set menších i velkých skládek, které tehdy lemovaly všechna sídla nejen v OP, ale ve velkém množství se nacházely přímo v NP. Ve spolupráci s obcemi, Policií ČR, odborem životního prostředí MěÚ Znojmo a dalšími orgány a institucemi byla většina z nich odstraněna. S asanací zbývajících cca osmi velkých zátěží na

Odstraňování skládek po Pohraniční strážci. Foto Petr Lazárek

území NP vzniklých před rokem 1989 Správa počítá v příštích letech v rámci některého národního nebo evropského dotačního titulu a po potřebných analýzách dohodnutých s vybranými resortními organizacemi.

Velké povodně v roce 1997 a 2002 po sobě zanechaly na březích Dyje a jejím dnu obrovské množství odpadů všeho druhu, které strážci postupně vyváželi za pomoci nafukovacích člunů. Stavební materiál, plasty, rozbitý zahradní nábytek a lodky, popelnice, kložety, umyvadla, a dokonce i maringotka zaplnily desítky velkých kontejnerů. Strážci samozřejmě odklízeli i drobný odpad, který po sobě zanechali nezodpovědní návštěvníci. Při svých pochůzkách průběžně prováděli úklid všech turistických cest. Velký „generální“ úklid byl a je organizován vždy na jaře a na podzim. Vítanou pomocí byla koordinace prací s různými dobrovolnými skupinami (skauti, studenti).

OTS se podílelo na vedení exkurzí, které pořádala Správa především pro žáky a studenty místních škol a členy nevládních organizací. Strážci asistovali pracovním environmentální výchovy při výjezdech do místních škol v rámci výukového programu „Národní park jde do škol“. Tento česko-rakouský program probíhá permanentně do dnešních dnů.

RESTART TURISTIKY V PODYJÍ

Do roku 1989 byly v celém Podyjí vyznačeny pouze dva krátké turistické okruhy,

kteří turisty přivedly na oblíbené vyhlídky Králův stolec a Sealsfieldův kámen. Po listopadu 1989 bylo proto nezbytné připravit území NP pro turistické využití v nových společenských a politických podmínkách. V roce 1993 proto OTS vytvořilo „Koncepci rozvoje turistiky na území NP Podyjí“, která posloužila jako základní dokument pro tvorbu sítě turistických tras v Podyjí a základní turistické infrastruktury. Páteřními turistickými cestami se staly již existující komunikace, které dříve sloužily vojenským a hospodářským účelům. Turistické cesty pak postupně navázaly ve čtyřech hraničních přechodech na rakouskou síť značených tras. Společně s Klubem českých turistů a později i Rakouským turistickým klubem bylo postupně vyznačeno 75 km pěších tras a později i 40 km cyklistických tras v krajině Podyjí. Rakouská regionální kancelář Retzer-Land za naší asistence na české straně vyznačila na rakouské straně i na území NP a OP Podyjí čtyři tematické cyklistické okruhy. Výhradně na naší straně byly pro milovníky jízdy na koni na východním a severním okraji NP vyznačeny dvě hipotrazy v délce 46 km.

V roce 1994 OTS připravilo návrh návštěvní řádu Národního parku Podyjí, který byl po interním projednání a právní verifikaci vydán ve formě vyhlášky, jenž srozumitelnou formou informovala návštěvníky o pravidlech chování v NP.

V území NP a jeho OP strážci postupně

zajišťovali, či instalovali prvky turistické infrastruktury: dřevěná odpočívadla, turistické rozcestníky, mostky, informační tabule, odstavné plochy pro motorová vozidla, dopravní značky, kovové závary mající za cíl zabránit nezákonným vjezdům motorových vozidel na území NP apod. Strážci rovněž obnovili či nově zbudovali několik studánek a studní. Do turistické infrastruktury, ale i údržby drobných památkových objektů, investuje Správa každoročně přibližně milion Kč.

BIOTECHNICKÉ ZÁSADY

Strážci se rovněž významně podíleli na biotechnických zásadách. Likvidovali nepůvodní akátové porosty na vřesovištích, obnovovali zpustlé louky a zaniklá stromořadí podél cest. Od roku 1996 začali strážci s likvidací invazní netýkavky žláznaté, která do Podyjí velkou vodou doputovala z horní části povodí a která velmi rychle a masivně vytlačovala původní druhy rostoucí na březích řeky Dyje. Po vzniku Národního parku Thayatal v roce 2000 byla tato aktivita rozšířena i na rakouskou část území. I přes skeptický postoj části odborníků byl tento „boj“ úspěšný a Podyjí se tak může řadit k několika málo územím, ve kterých byl výskyt této nebezpečné invazní rostliny zásadním způsobem eliminován. V prvním desetiletí existence NP organizovalo OTS v území četné brigády, kterých se účastnili především studenti a členové nevládních organizací. Byly zaměřeny především na údržbu vřesovišť, luk i na likvidaci nepůvodních druhů rostlin.

EDIČNÍ ČINNOST, TERÉNNÍ INFORMAČNÍ SYSTÉM A VÝSTAVY

OTS stálo u zrodu mnoha edičních titulů. Strážci spolupracovali nejen při vzniku několika turistických map, ať již z dílny KČT, společnosti SHOCart nebo i rakouských nakladatelů, ale i turistických průvodců. Příkladem jsou „Průvodce Národním parkem Podyjí/Thayatal“, dvojjazyčná obrazová publikace „Podyjí v proměnách času“, tříjazyčná publikace „Národní park Podyjí“, informační „Národní park Podyjí – základní fakta o nejmenším národním parku české republiky“, průvodce „Kudy do Podyjí za přírodou a historií“ a rozsáhlá řada

informačních materiálů, tzv. skládaček, které nabízí zajímavé informace s množstvím obrazového materiálu o důležitých fenoménech NP. Mnohé z nich vyšly v opakovaných nákladech, v anglické a německé mutaci.

V roce 1998 se strážci podíleli na tvorbě a instalaci 17 terénních informačních panelů, které byly doplněny i prosklenými panely v jednotlivých obcích OP. V roce 2010–2011 vytvořilo OTS nový tříjazyčný informační systém sestávající z 29 tříjazyčných panelů, které návštěvníky seznamují se všemi důležitými fenomény území NP. Strážci podle potřeby osazují v terénu i další informační a navigační prvky.

OTS se podílelo na vzniku několika výstav. Např. v roce 2010 vytvořilo putovní výstavu o NP, která je využívána do dnešních dnů, zvláště při edukační činnosti. Z dalších výstav jmenujme např. „Orchideje Národního parku Podyjí“, „Historie mlynářství v Podyjí“, či „Podyjí v proměnách času“. V roce 2013 OTS spolu s geologem z Jihomoravského muzea ve Znojmě iniciovalo a následně i realizovalo geologickou expozici v těsné blízkosti Návštěvnického střediska NP v Čížově. Kromě toho se podílelo na přípravě a instalaci desítek výstav pořádaných Správou. V roce 2022 OTS zajistilo obnovu historických kamenných patníků z bitešské ortoruly lemující silničku z Čížova do Hardeggu.

OVERTURISMUS

Začátek nového milénia s sebou přinesl i změnu v charakteru návštěvnosti území NP. Bylo čím dál více zřejmé, že „opuštěné“ Podyjí se stává pomalu ale jistě minulostí. Zatímco dříve probíhala turistická sezóna v období červen-září, poznenáhlu se měnila v sezónu celoroční. Strážci byli náhle konfrontováni s dříve nebyvalým množstvím návštěvníků. Národní parky se staly marketingovou značkou a atraktivním cílem pro provozování jak sportovních, tak i rekreačních aktivit. Aby Správa získala hodnověrné údaje o počtu návštěvníků v NP, začala od roku 2011 systematicky provádět monitoring návštěvnosti prostřednictvím automatických sčítačů instalovaných na 15 vybraných místech. Z takto získaných údajů vyplynulo, že v období 2011–2019 návštěvnost průběžně rostla z cca 309 tisíc průchodů návštěvníků na monitorovacích místech na cca 392 tisíc ročně. V covidových rocích 2020 a 2021 sčítače zaznamenaly skokový nárůst návštěvnosti na cca 500 tisíc průchodů ročně. Některá místa za sledované období zaznamenala dokonce dvojnásobný nárůst návštěvnosti. K nim patří především trasa mezi obcí Čížov a hraničním přechodem Hardegg. Zde se navíc návštěvnost rapidně zvýšila výstavbou nové lávky nad Dyjí v blízkosti celnice u městečka Hardegg v Rakousku.

Nový fenomén – vinařská turistika – zase zvýšil návštěvnost ve východním okraji NP, včetně středověké vinice Šobes situované v meandru Dyje, která láká milovníky vína i svým ochutnávkovým stánkem.

Cyklisté objevili v Podyjí ideální terén pro své vyžití. Zatímco v polovině devadesátých let byli cyklisté ještě vzácným druhem, stali se v první dekádě již druhem „přemnoženým“, a to nejen v čase letních prázdnin. Mírné zimy většinou bez sněhu totiž umožňují cyklistům využívat Podyjí prakticky celoročně. Jejich počet navíc skokově narostl s příchodem elektrokol. Mnozí z nich se chovají velmi neukázněně, nerespektují základní ochranné podmínky území, zatěžují svým provozem i stezky, které jsou vyhrazeny pouze pěším návštěvníkům. Jejich agresivní jízda pak často ohrožuje klasického pěšáka. Moderní kola jim umožňují jízdu i v těžkém terénu.

Znamená to, že i v Podyjí se začal projevovat fenomén nadměrného turismu, tzv. overturismu, který s sebou nese řadu negativních jevů. Přelidnění turistických stezek vede ke snížení návštěvnického a rekreačního komfortu. Přeplněná parkoviště kapacitně nezvládají nápor motorových vozidel. Dochází k ničení a poškozování turistického mobiliáře. Zvýšil se tlak nejen na nejpřísněji chráněnou část NP v jeho klidové zóně, ale i na obytné části malých obcí ochranného pásma. Mobilní aplikace umožňují neukázněným návštěvníkům najít cestu do kterékoliv části NP. V jarním období znamená návštěvnický ruch velké riziko pro hnízdící ptáky. Overturismus způsobuje erozi cest a poškozování cenných přírodovědných ploch. Pod koly cyklistů, kteří představují asi 70–80 % návštěvníků, zahyne každoročně mnoho živočichů, včetně chráněných plazů, např. užovky stromové či ještěrky zelené. Vysoká návštěvnost je i vážným požárním rizikem. Velkým problémem je zvyšující se množství odpadků, které po sobě někteří návštěvníci v přírodě zanechávají. Mimořádně důležitým úkolem nejenom naší organizace bude proto nesporně hledat a v praxi aplikovat takové regulační mechanismy, které tento nepříznivý trend zastaví nebo alespoň zmírní a učiní turistický ruch v NP udržitelným.

Území národního parku čelí záplavě cyklistů. Foto Petr Lazárek

STRÁŽCI V NOVÉM TISÍCILETÍ

Narůstající návštěvnický tlak na přírodu NP vyžaduje od strážců i zvyšování jejich profesní úrovně. Strážci proto každým rokem absolvují několik školení z oboru ochrany přírody, práva, první pomoci, komunikace, či požární ochrany. V loňském i letošním roce absolvovali specializační školení organizované Policejním prezidiem ČR zaměřené mimo jiné na sebeobranu a komunikaci v krizových situacích. Tato školení se budou pravidelně opakovat.

Jsou prováděny i posílené strážní služby ve večerních a nočních hodinách za účelem zjištění nelegálního táboření a rozdělávání ohňů. Větší důraz je kladen na kontrolu nepovolených vstupů do klidového území a vjezdů motorových vozidel. Tomuto obecně se zhoršujícímu stavu odpovídá i zvyšující se množství zjištěných, a tudíž i pokutovaných přestupků za porušování ochranných podmínek. Zatímco v roce 2013 udělili strážci jen osm pokut v celkové výši 5 600 Kč, v roce 2022 to bylo již 35 pokut v celkové výši 26 800 Kč.

PŘESHraniční SPOLUPRÁCE

S pracovníky nově vyhlášeného Národního parku Thayatal na rakouské straně Podyjí navázalo OTS velmi úzké a přátelské vztahy. Od roku 2004 provádí strážci obou parků společné strážní služby zaměřené na zlepšení komunikace s návštěvníky přicházejících ze sousedního státu. „Dvojazyčné“ hlídky jsou schopny operativněji řešit případné přestupky. Je nutné konstatovat, že těch se mnohem více dopouští návštěvníci z Česka než disciplinovanější rakouští turisté. K „oblíbeným“ přestupkům českých cyklistů patří např. jízda po pěších trasách v rakouském národním parku. Výkon společné strážní služby není moc obvyklou praxí ani v ostatních přeshraničních národních parcích, naše dva národní parky jsou tak příkladem dobré praxe.

Milovníky Podyjí z obou břehů Dyje jsou pak vyhledávány pravidelně pořádané společné exkurze zaměřené na poznání přírodních a vlastivědných hodnot obou území.

SPOLUPRÁCE S POLICIÍ ČR A DALŠÍMI SLOŽKAMI IZS

Správa navázala velmi dobré pracovní

vztahy s Policií ČR. Každým rokem je prováděno několik společných kontrol v terénu. Od letošního roku pak Policie sama aktivně provádí kontrolu rizikových míst, ve kterých strážci zaznamenávají vyšší počet přestupků. Strážci se mohou kdykoliv obrátit na Policii se žádostí o pomoc při řešení některých přestupků. Obdobná spolupráce je navázána i s Městskou policií Znojmo.

Samostatným tématem zejména posledních let je požární prevence. Jednou z klíčových rolí strážců při pohybu v terénu je zajišťování funkce požárních hlídek. Ve spolupráci se stanicí HZS ve Znojmě jsou Správou vytvářeny krizové plány případných hasebních zásahů koncipované na půdorysu jednotlivých strážních obvodů. Kontroly jsou prováděny za vzájemné součinnosti příslušných strážců a lesníků.

Významným počinem byla tvorba sítě traumatologických bodů první pomoci, která byla později nahrazena systémem „Pomoc v nouzi“. Ten vznikl v součinnosti se Záchranou službou a je v inovované podobě dodnes itinerářem přístupových tras pro složky integrovaného záchranného systému k cca 70 bodům umístěným na území NP a OP. Ty mají podobu tabule obsahující název bodu, jeho souřadnice a telefonický odkaz na záchrannou službu, hasiče a policii. Systém se v průběhu roků velmi osvědčil a pomohl již nejednomu turistovi, který se ocitl ve svízelné situaci.

A CO DÁL?

SLOVO ŘEDITELE SPRÁVY NP PODYJÍ TOMÁŠE ROTHŘOCKLA

Polyfunkční charakter profese strážce přírody vyžaduje nepochybně po všech stránkách zdatné a vzdělané jedince s odpovídajícím psychologickým profilem. Strážce musí být tím vyslancem naší organizace, který v terénu „v prvním sledu“ naplňuje dva důležité cíle: prevenci i represí. A zároveň v očích veřejnosti svým počínáním reprezentuje nejen sebe, ale především celý náš obor. K tomu, aby se tak dělo ideálním způsobem, je nezbytné v případě všech typů veřejných stráží celoresortně stabilizovat, či zajistit tyto pilíře: specializační vzdělávání, personální dostatečnost, náležitě technické

a materiální vybavení a v neposlední řadě odpovídající společenské ohodnocení. A to vše musí být sjednoceno a garantováno v jasně vymezeném metodickém, právním a ekonomickém rámci péče o dané složky životního prostředí.

V případě potřeb NP Podyjí to znamená především optimalizovat počet strážců. Personální nouze nutí organizaci zajišťovat službu stráže přírody náhradním způsobem, který zaměstnává proškolené pracovníky jiných profesí správy NP, což lze tolerovat jen do jisté míry (např. v případě lesníků a dalšího venkovního personálu). Určitou pomocí v dnešní situaci bude uvažované založení a proškolení skupiny dobrovolných strážců - zájemců z řad přátel přírody NP Podyjí, podobně, jak je tomu u ostatních národních parků i CHKO.

Platové podmínky této, ale i dalších profesí ve státní ochraně přírody, jsou dlouhodobě pod hranicí společenské únosnosti, bohužel asi i kvůli dlouhodobě spícím odborům. Zlepšení situace snad může pomoci revize Katalogu prací, která probíhá.

Chybějící systémově nastavený vzdělávací proces zatím nahrazuje každá organizace státní ochrany přírody s podporou zřizovatele dle svých možností a potřeb. Do budoucího systému vzdělávání je jistě potřebná integrace profesních atestů i podpora ze strany dalších státních institucí. Dobrým příkladem je stávající kurz Policejního prezidia ČR.

Špičkové vybavení pro výkon služby je nepochybně těž základní požadavek, paradoxně v dnešní době relativně dosažitelný.

Víme, co potřebujeme a kam směřujeme. Službu stráže přírody chápeme jako celospolečensky potřebnou. Bude dobré, když tento požadavek přijmou za svůj i kompetentní politici.

STRÁŽCI V LABSKÝCH PÍSKOVČÍCH

PAVEL SVOBODA

PAVEL SVOBODA

Absolvoval na oddělení stráže přírody náhradní vojenskou službu, letech 2001-2007 dobrovolný strážce NP, od 2007 vedoucí oddělení.

Strážci přírody působí v oblasti Labských pískovců již od roku 1972, kdy byla vyhlášena CHKO Labské pískovce o rozloze 328 km². Nejprve jako tzv. okresní konzervátoři (ing. Eduard Schleger, Severin Jungbauer). V průběhu osmdesátých let se objevovali další lidé se zájmem o přírodu v regionu a na začátku devadesátých let začali na Správě CHKO Labské pískovce pod vedením W. Hentschela pracovat jako první profesionální strážci Jiří Marek, Reiner Marschner a Václav Sojka. Strážci byli vybaveni jízdním kolem a jejich činnost byla různorodá – od práce s návštěvníky, spolupráce při reintrodukcii sokola stěhovavého, zajišťování brigád, přes instalaci a údržbu informačních panelů, fotodokumentaci území až třeba po práci s dobrovolnými strážci. Jistou kuriozitou je, že až koncem devadesátých let obdrželi od kolegů z NP Saské Švýcarsko darem první motorové vozidlo - vyřazené rumunské ARO.

NÁRODNÍ PARK ČESKÉ ŠVÝCARSKO

S vyhlášením NP České Švýcarsko o rozloze 80 km² v roce 2000 bylo v rámci nově vzniklé Správy NP zřízeno také oddělení stráže přírody, jehož vedoucím se stal Jiří Marek a prvních několik let mělo čtyři, později pět zaměstnanců. Po vzniku NP se strážci potýkali s řadou nových úkolů a výzev. Největší spočívala v nutnosti trpělivého vysvětlování důvodů vzniku NP a s tím spojenými novými pravidly chování – pro návštěvníky i místní – a jejich prosazování v praxi. Obtíže přinášela také zvyšující se masová návštěvnost některých lokalit, přetrvávající fenomén kempů pod skalními převisy, nové trendy ve sportech a zábavě, lesní požáry, opakovaně zakládání černé skládky atd. Zpočátku poměrně velká neukázněnost návštěvníků se postupně snižovala zejména v důsledku efektivnější komunikace, osvěty, ale i využíváním sankčních postihů.

V roce 2016 se povedlo navýšit počet profesionálních strážců na sedm, což v době

stále rostoucího počtu návštěvníků aspoň částečně pomohlo zajistit intenzivnější komunikaci s veřejností a lepší kontrolu dodržování pravidel ve dnech se zvýšenou návštěvností. S ohledem na narůstající agendu i v jiných oblastech činnosti správy NP však byl již v roce 2017 počet profesionálních strážců opět snížen na šest.

V roce 2018 po sloučení Správ NP České Švýcarsko a CHKO Labské pískovce se rázem hlídané území zvětšilo z původní rozlohy na více než čtyřnásobek. V rámci CHKO je celá řada velmi turisticky navštěvovaných přírodně cenných lokalit a bylo nutné alespoň dva strážce vyčlenit na zajištění aspoň základních činností. Na území NP tedy zbyli opět pouze čtyři strážci, včetně vedoucího oddělení. Oddělení strážců má kromě dohledové činnosti a informování návštěvníků na starosti také kompletní péči

Jiří Marek, boj s větrnými mlýny.
Archiv oddělení stráže přírody

Společná pochůzka s policií a německými strážci. Archiv oddělení stráže přírody

o turistickou a ochrannou infrastrukturu. Přes opakovaně vznášené požadavky na navýšení počtu strážců se tak stalo až v letošním roce, kdy byli přijati dva noví kolegové. Zásadní roli v tomto personálním navýšení bezesporu sehrál loňský rozsáhlý lesní požár, který jasně ukázal potřebu zintenzivnění kontroly dodržování pravidel obsazených v návštěvním řádu, tj. zejména zákazu kouření, rozdělávání ohně a používání zábavní pyrotechniky. V současné době má tedy oddělení stráže přírody osm zaměstnanců – vedoucího, šest strážců a referenta zajišťujícího péči o turistickou infrastrukturu.

Od vzniku NP bylo oddělení stráže několikrát přesunuto v rámci organizační struktury Správy NP. Po odboru ekonomiky a odboru péče o ekosystémy bylo nakonec v roce 2017 spolu s oddělením veřejných vztahů začleněno do odboru vztahů s veřejností. Dá se říci, že jednou z velkých výhod tohoto spojení bylo postupné zlepšování spolupráce obou oddělení v oblasti mediální prezentace a komunikace s veřejností.

ČINNOSTI STRÁŽCŮ

Činnost strážců je víceméně podřízena ročním obdobím a stanoveným prioritám. Služby ve dnech se zvýšenou návštěvností (víkendy, svátky) jsou v počtu dva až tři strážců prováděny po celý rok. Na jaře se strážci soustředí na monitoring hnízdních lokalit zvláště ohrožených ptačích druhů (zejména sokola stěhovavého a čápa černého),

jejich označení a hlídání. V průběhu léta se více věnují návštěvníkům a protipožární kontrole, celoročně se starají o informování, péči o turistickou infrastrukturu a drobné stavby, ochranné značení, kontrolují a prořezávají turistické stezky kvůli nebezpečným stromům, řeší přestupky, školí se, dělají průvodce návštěvníkům i médiím, spolupracují s odborníky při monitoringu v terénu, organizují brigády a akce pro veřejnost, řídí dobrovolné strážce a vypomáhají i v rámci možností ostatním kolegům. Práce strážce je nejen fyzicky náročná, ale je především zapotřebí schopnost velmi dobře komunikovat, ideálně alespoň v jednom cizím jazyce. Nejčastěji ze všech zaměstnanců jsou totiž v kontaktu s návštěvníky a tvoří tak velkou část obrazu NP na veřejnosti. Strážci se v terénu pohybují často sami a bez telefonního signálu, řeší tak mnohdy přestupky, kde musí správně odhadnout a vyhodnotit situaci. Zkusí to sám, nebo bude volat kolegy, policii? Nebo to vůbec nemá cenu, protože už ze zkušenosti je zřejmé, že je to jen plýtvání časem nebo moc velké riziko? Strážci také často první dohašují nelegální ohniště po návštěvnících. Musí také samozřejmě velmi dobře znát svůj strážní obvod a vůbec celé území NP a CHKO, které je navíc extrémně členité. Dále musí umět návštěvníkům vysvětlit pravidla, znát přírodní a historické hodnoty regionu, poradit kam na výlet, ale třeba i na dobré jídlo, ukázat přívětivou tvář nebo pomoci vyřešit problém, poskytnout první pomoc.

Vybavení a materiální zajištění oddělení nebyly, na rozdíl od personálního obsazení, po vzniku národního parku nikdy zásadním problémem. Postupem času byl počáteční stav dvou služebních automobilů navýšen až na současných pět vozidel. Důvodem nutnosti zvýšení počtu vozidel byly výše popsané skutečnosti – značný rozsah spravovaného území a nutnost pohybovat se jako nezávislá jednotka. V průběhu posledních let byly s velmi dobrým výsledkem testovány také využití elektrokol. Strážci jsou standardně vybaveni fotoaparátem, dalekohledem, osobní kamerou, motorovou pilou, nářadím a dalším nutným vybavením, někteří strážci jsou školeni i na práce ve výškách.

DOBROVOLNÍ STRÁŽCI

Oproti výše zmíněným profesionálním strážcům, kteří jsou za svou činnost finančně odměňováni, ještě existuje „záhadná“ skupina lidí, která velkou část výše popsaných aktivit dělá z nějakých důvodů dobrovolně. A protože těchto lidí bylo poměrně dost, byl v roce 2002 založen aktiv dobrovolných strážců Správy NP České Švýcarsko. Ale teď vážněji. Pomoc dobrovolných strážců byla vždy vnímána jako velice důležitá a dá se bez přehánění říci, že bez jejich přispění by se v praxi nepodařilo ochránit přírodní hodnoty některých míst

Jan Lobotka kroužkování sokolů 2004. Archiv oddělení stráže přírody

Václav Nič nález lososa 5. 11. 2008.
Archiv oddělení stráže přírody

v regionu ani v minimální míře. Počet dobrovolných strážců se dlouhodobě pohybuje mezi 20-30 lidmi. Správa NP s jejich pomocí počítá, vybavuje je výstrojí a ochrannými pomůckami, snaží se je připravit na situace v terénu různými typy školení. Pro nové zájemce o ustanovení strážní přírody byla zavedena zkušební doba 200 hodin společných služeb s profesionálními strážci. Ti zájemce seznámí s právními předpisy ochrany přírody, pomáhají jim zlepšit znalosti o přírodě, místopisu a historii. Také vyhodnocují jejich vystupování při komunikaci s návštěvníky. V případě, že zájemce splní zkušební dobu a jeho další hodnocení je kladné, je po úspěšném složení zkoušky ustanoven strážcem. Jako protihodnotu se dobrovolníkům snažíme nabídnout možnost dalšího vzdělávání, účast na akcích pořádaných Správou NP, možnost navázání spolupráce s odborníky a přátelské prostředí.

SPOLUPRÁCE

Po vzniku NP byla navázána spolupráce s obvodními odděleními Policie ČR. Policisté se účastnili společných hlídek na území NP ve dnech se zvýšenou návštěvností. Přibližně od roku 2015 přestalo však být v důsledku personálních změn u policie možné spoléhat ve věci společných terénních hlídek na obvodní oddělení, a proto

byla navázána spolupráce s Poříčním oddělením PČR a později i Speciální pořádkovou jednotkou PČR z Ústí nad Labem.

Od roku 2018 se podařilo organizovat pravidelné společné pochůzky zejména na území CHKO Labské pískovce, kde začali strážci Správy NP nově působit a setkávali se často s obtížemi způsobenými kontrolováním a vyžadováním dodržováním předpisů, které mnohde dříve platily jen na papíře.

V roce 2022 byla zahájena spolupráce na školení strážců s Policejním prezídiem ČR. Ze strany školitelů bylo konstatováno, že stávající podmínky práce strážce v terénu, kdy často řeší přestupky sám a bez signálu, jsou zásadním problémem z hlediska bezpečnosti strážců.

V létě 2023 byly ve spolupráci s německou Policií, Policií ČR a kolegy z NP Saské Švýcarsko realizovány dvě velké společné akce zaměřené na protipožární prevenci a kontrolu dodržování pravidel ochrany přírody. Akce se účastnilo několik oddělení Policie (Speciální pořádkové jednotky, Hippologické jednotky, policisté s drony), na německé straně stejně jako v minulých letech prováděli kontrolu území také z vrtulníku za pomoci termovize.

Spolupráce se strážci a dalšími kolegy z NP Saské Švýcarsko dále spočívá zejména ve výměně informací, společných hlídkách v klidových územích/Kernzone podél státní hranice, které jsou častým

místem porušování zákazu vstupu mimo značené stezky, organizování vzdělávacích veřejných akcí. Strážci také spolupracují s Českým horolezeckým svazem, který je velmi důležitým partnerem při zajištění klidu na hnízdních lokalitách zvláště chráněných druhů ptáků, a dalšími zájmovými organizacemi jako jsou Klub českých turistů, Česká společnost ornitologická a řada dalších.

Velice účelná, zejména při řešení přestupků spojených s nelegálním parkováním motorových vozidel, je spolupráce s obecní policií Hřensko. Strážci se tak mohou více věnovat svým prioritám, zejména práci s návštěvníky a kontrole dodržování návštěvního řádu přímo na území NP a CHKO. S rostoucím počtem návštěvníků a s tím spojeným nárůstem počtu individuální automobilové dopravy by bylo záhodno, aby obdobný přístup jako ve Hřensku zvolily i další turisticky zatížené obce. Kromě vlastní represe by pomohlo i systémové řešení parkování a zefektivnění veřejné hromadné dopravy v celém regionu.

JAK DÁL?

Po požáru v NP České Švýcarsko, který objevili a nahlásili kolegové strážci z NP Saské Švýcarsko (a jen tak mimochodem, je jich na třetinovou rozlohu spravovaného území čtyřikrát více), opět vyvstaly nové problémy, na jejichž řešení strážci spolupracují. Prioritou pro přelom let 2022-2023 bylo

Strážci Miroslav Rybář a Václav Nič při opravách v terénu. Archiv oddělení stráže přírody

zajištění bezpečnosti na stezkách zasažených požárem, koordinace bezpečnostních těžeb podél stezek a jejich oprava a zpřístupnění návštěvníkům.

Na léto 2023 byl připraven plán zajištění hlídek, které v období zvýšeného požárního nebezpečí monitorovaly území NP, prováděly kontrolní a preventivní protipožární činnost od ranních hodin až do západu slunce. Těchto hlídek se účastnili také zaměstnanci ostatních oddělení Správy NP. Strážci byli nově vybaveni terénní čtyřkolkou s hasící nástavbou. A již během letošního září měli první možnost úspěšně ji vyzkoušet v terénu při ostrém zásahu. Na místo požáru se díky složitému terénu dostali mnohem dříve než technika HZS a efektivně pomohli zabránit rozšíření horní

Černá skládka na území CHKO Labské pískovce. Archiv oddělení stráže přírody

Miroslav Rybář během požáru s kolegy z polských NP. Archiv oddělení stráže přírody

hrany požáru v nepřístupném svahu. Po dobrých zkušenostech je v plánu zakoupení dronu, který by měl pomoci zefektivnit dohledávání ohniska požáru a proškolení strážců v jeho používání.

Zkušeností z průběhu velkého požáru v roce 2022 je mnoho. Nejdůležitější je jistě spolupráce a také schopnost zastoupit kolegu na jeho úseku, aby si mohl odpočinout. Strážci, revírníci a další terénní personál naváděli denně po dobu několika týdnů díky znalosti extrémně náročného terénu zasahující hasiče, kteří se často střídali. V rámci tak malého pracovního kolektivu bylo velice obtížné zajistit fungování po celou dobu trvání požáru. Velkou pomocí byli pracovníci ostatních národních parků, kteří podle svých možností pomáhali třeba jen tím, že šli hledat se strážci nová ohniska nebo pomáhali zajistit zásobování zasahujících jednotek jídlem a pitím. Zvláštní dík

patří kolegům z NP Šumava, kteří velice pohotově a profesionálně zareagovali na situaci a díky vybavení a zkušenostem s lesními požáry byli jedni z prvních, kteří zasahovali v nejobtížněji přístupných místech.

Pro udržení kvality činnosti strážců je velmi důležitá mezigenerační výměna zkušeností. Specifické zkušenosti strážců v jednotlivých chráněných územích jsou jiným způsobem těžko přenositelné. Aktuální počet profesionálních strážců Správy NP České Švýcarsko pro oblast Labských pískovců je i přes letošní navýšení jejich počtu stále nedostačující. Minimální stav je dle dlouhodobých zkušeností alespoň deset profesionálních strážců, optimální pak asi dvojnásobek. Ideálem by všem byl stejný stav, jako v sousedním Německu.

STRÁŽ PŘÍRODY JAKOŽTO VEŘEJNÁ STRÁŽ VE STÁTECH HRANIČÍCÍCH S ČESKOU REPUBLIKOU

VOJTĚCH STEJSKAL

doc. JUDr. VOJTĚCH STEJSKAL, Ph.D. Absolvent Právnické fakulty Univerzity Karlovy. V letech 2001-2002 působil na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR. Od roku 2002 pracuje na katedře práva životního prostředí Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Od roku 2022 je vedoucím katedry a garantem oboru právo životního prostředí. Rovněž je stálým zahraničním spolupracovníkem Institutu pro právo životního prostředí Právnické fakulty Univerzity Jana Keplera v rakouském Linci a členem nadace pro podporu rozvoje tohoto institutu. V roce 2001 založil a dodnes působí jako šéfredaktor časopisu České právo životního prostředí. Je členem České společnosti ornitologické. Odborně se zaměřuje především na oblast vnitrostátního, evropského, mezinárodního a srovnávacího práva životního prostředí. Specializuje se především na právní úpravu ochrany přírody, krajiny a biodiverzity.

Následující článek se snaží přiblížit právní úpravu stráže přírody v zemích, hraničících s Českou republikou. Jedná se o komparaci právní úpravy v Polsku, Slovensku, Rakousku a Německu, tedy zemí, kde stejně jako v Česku má ochrana přírody podobné kořeny a podobnou (včetně doby vzniku) historii. Vzhledem k obsahovému zaměření tohoto čísla časopisu Fórum ochrany přírody se nebudu zabývat popisem či analýzou české platné právní úpravy, avšak budu na její prvky průběžně odkazovat při popisu a komparaci zahraničních právních úprav. V pohraničních oblastech všech srovnávaných zemí leží řada národních parků a dalších zvláště chráněných území. V některých z nich se dokonce praktikují společné strážní hlídky. Přesto se zdá, že právní úprava je v těchto zemích někde podobná a někde rozdílná. Domnívám se, že právě tyto poznatky mohou být pro české čtenáře a zejména odbornou veřejnost zajímavé a případně mohou přinést i nějakou inspiraci pro diskusi o případné nové české právní úpravě veřejných stráží v ochraně životního prostředí, resp. stráží přírody.

VEŘEJNÉ STRÁŽE V POLSKU

Stráž ochrany přírody jako taková v současné polské právní úpravě neexistuje (existovala v letech 1957 až 2001). Platná právní úprava zná pouze stráž národního parku. Stráž národního parku je dle § 108 a násl. polského zákona o ochraně přírody z roku 2004 uniformovaná a ozbrojená organizační jednotka s policejními pravomocemi, klasifikovaná jako stráž ochrany přírody a zařazená do kategorie správní policie. Její příslušníci plní úkoly spojené s ochranou

majetku a potíráním trestných činů a přestupků v oblasti ochrany přírody v polských národních parcích. Příslušníci stráže parku jsou zařazeni jako součást služby národních parků.

Strážcem národního parku se může stát osoba, která je polským občanem, dosáhla věku 21 let, je plně svéprávná, nebyla zbavena veřejných práv, má minimálně středoškolské vzdělání nebo střední odborné vzdělání, má bezúhonný posudek místně příslušného policejního ředitele, je zdravá (fyzicky i psychicky, na základě potvrzení lékaře) a nebyla dosud trestaná za trestné činy. Náklady na potvrzení lékaře nese osoba, která se chce stát strážcem. Každých pět let podstupuje strážce opakovaně kontrolní lékařské vyšetření. Pokud by vzhledem k výsledkům kontrolního pětiletého vyšetření strážce nadále nesplošoval zdravotní podmínky, může zůstat pracovníkem správy národního parku, avšak nemůže nadále pokračovat v pozici strážce národního parku.

Základní organizační jednotkou stráže národního parku je stanoviště stráže. V jeho čele stojí velitel stanoviště, který je podřízen řediteli národního parku. Stanoviště musí být tvořeno nejméně dvěma osobami. Ředitel národního parku má právo vytvořit v rámci stanoviště terénní skupinu, v jejímž čele stojí velitel skupiny, který je podřízen veliteli stanoviště. Strážci národního parku vykonávají službu v terénu v minimálně dvoučlenných hlídkách, které organizuje velitel stanoviště nebo velitel terénní skupiny.

Terénní služba stráže národního parku se vykonává na území národního parku. Mimo jeho hranice lze vykonávat strážní službu v případě důvodného podezření, že přestupek nebo

Krkonoše. Archiv Správy KRNP

trestný čin způsobil škodu na území národního parku (příkladem je stíhání pachatele podezřelého z přestupku či trestného činu, který ujíždí mimo hranice národního parku).

Pokud je strážce národního parku jmenován k výkonu služby, pak je oprávněn mimo jiné: legitimovat osoby podezřelé ze spáchání trestného činu nebo přestupku a svědky, kontrolovat doklady o zaplacení vstupného do národního parku, zadržet a předat polské policii osoby podezřelé ze spáchání trestného činu nebo přestupku v oblasti ochrany přírody, zadržet a kontrolovat dopravní prostředky a kontrolovat obsah zavazadel; prohledávat prostory a jiná místa; kontrolovat subjekty vykonávající podnikatelskou činnost na území národního parku.

Podle § 2 odst. 2 nařízení předsedy vlády ze dne 25. dubna 2005 o udělení oprávnění strážcům parků v národních parcích a dalším zaměstnancům národních parků, kterým jsou svěřeny pravomoci v oblasti ochrany přírody a krajiny, je strážce oprávněn ukládat pokuty formou pokutového bloku na místě činu.

Strážce polského národního parku může být vybaven střelnou zbraní. Musí absolvovat školení, výcvik a složit komisionální zkoušku. Musí předložit lékařský posudek o psychickém stavu (vše viz čl. 110 zákona o ochraně přírody). Poté rozhodne o přidělení zbraní konkrétnímu strážci ředitel národního parku.

Zákon o ochraně přírody v čl. 110 rozlišuje mezi bojovou zbraní a loveckou zbraní. Strážce může mít obojí. Bojovou zbraní se rozumí revolver (oprávněné použití v rámci zásahu proti pachateli trestného činu), loveckou zbraní myslivecká střelná zbraň (oprávněné použití vůči zvířím). Ve zvláštních případech může použít prostředky přímého donucení (podobné oprávnění jako polská policie) a střelnou zbraň. Zvláštními případy se rozumí např. situace ohrožení strážce kontrolovanou fyzickou osobou. Prostředky přímého donucení se použijí v míře nezbytné k dosažení účelu jejich použití, přiměřeně stupni ohrožení, přičemž se mají volit co nejmírnější donucovací prostředky.

Dle polského zákona o ochraně přírody spolupracuje stráž národního parku s polskou policií či s polskou pohraniční stráží (společné hlídky, předávání zadržovaných osob). Stráž národního parku spolupracuje i s ostatními strážemi ochrany životního prostředí, kterými jsou v Polsku lesní stráž, stráž myslivecká a stráž rybářská.

Vedle stráže národního parku existuje v polské legislativě ještě tzv. služba krajinného parku (čl. 107 zákona o ochraně přírody). V rámci oprávnění služby krajinného parku patří také oprávnění pracovníka služby krajinného parku legitimovat osoby narušující právní předpisy o ochraně přírody na území krajinného parku a v případě odmítnutí se

legitimovat je předat orgánům polské policie či jiným orgánům státní správy ke zjištění totožnosti. Nemá však další oprávnění, která patří strážím národního parku. Dle polského práva smí osobu podezřelou ze spáchání trestného činu omezit až do příjezdu policie na svobodu, avšak nemá oprávnění použít donucovacích prostředků jako má stráž národního parku. Odborná literatura toto kritizuje¹.

V ostatních kategoriích zvláště chráněných přírodních území dle polského zákona o ochraně přírody má postavení „strážce přírody“, tedy kontrolu a prosazování odpovědnosti za přestupky a trestné činy polská policie.

VEŘEJNÉ STRÁŽE NA SLOVENSKU

Ani na Slovensku neexistuje jedna „univerzální stráž“, ale šest druhů různých stráží s působností pro jednotlivé oblasti právní ochrany životního prostředí. Podobně jako v Česku, jsou i na Slovensku upraveny veřejné stráže ve speciálních zákonech. Jedná se o stráž přírody, rybářskou stráž, lesní stráž, mysliveckou stráž. Na Slovensku však mají ještě na rozdíl od Česka vodní stráž (v ČR byla též, ale jen do roku 2001) a dále polní stráž. Polní stráž je jako jediná upravena v samostatném zákoně č. 255/1994 Z.z., o polnej stráž, přičemž zbylých pět stráží je zakotveno v rámci speciálních zákonů² upravujících ochranu jednotlivých oblastí životního prostředí.

Veřejnou stráž na Slovensku, obdobně jako u nás, může být jen fyzická osoba za splnění určitých zákonných podmínek, přičemž i na Slovensku mají veřejné stráže postavení úředních osob. Přičemž lze konstatovat, že slovenská právní úprava, podobně jako česká, obsahuje ve většině případů rozdílné úpravy mezi sebou navzájem, co se podmínek ustanovení, oprávnění a postupu při použití donucovacích prostředků týče.

Na Slovensku existují tři různé modely postavení veřejných stráží. Polní stráž má postavení jedinečné v podobě pracovněprávního vztahu k vlastníkovu pozemku, nájemci pozemku nebo ke společenstvu vlastníků zemědělských pozemků³. Dalším modelem je model dobrovolných strážců podobně upravený

¹ Radecki, W., Danecka, D. *Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz. Wydanie 5. Difin Warszawa, 2018, s.510-511.*

² Zákon č. 543/2002 Z.z., o ochrane prírody a krajiny, zákon č. 326/2005 Z.z. o lesoch, zákon č. 364/2004 Z.z., o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb., o priestupkoch, zákon č. 274/2009 Z.z. o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 139/2002 Z.z., o rybárstve.

Mořské oko ve Vysokých Tatrách. Zdroj www.freepik.com

tak, jako je tomu u nás (např. v zákoně č. 114/1992 Sb.). Třetím modelem jsou profesionální strážci, jakožto především zaměstnanci orgánů státní správy, ale to pouze v případě stráže přírody, lesní stráže a vodní stráže.

Stráž přírody podle § 71a zákona o ochraně přírody č. 543/2002 Z.z. plní úkoly při zabezpečování kontroly dodržování tohoto zákona včetně informační a výchovně vzdělávací činnosti. Stráž přírody se dělí na profesionální a dobrovolnou stráž, přičemž člen profesionální stráže je v pracovněprávním vztahu zaměstnance organizace působící v ochraně přírody.

Stráž přírody na Slovensku neustanovuje ani správa příslušného národního parku ani Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, neboť se jedná o odborné organizace, nikoliv orgány ochrany přírody (viz a contrario § 64 zákona o ochraně přírody č. 543/2002 Z.z.). Adept na člena stráže musí složit odbornou zkoušku a splnit i ostatní podmínky, které jsou podobné, včetně složení slibu, jako podmínky v českém zákoně č. 114/1992 Sb., s výjimkou věku, na Slovensku stačí věk 18 let. Členem stráže přírody se fyzická osoba stane dnem zápisu do seznamu členů stráže přírody, který vede orgán ochrany přírody, kterým je okresní úřad v sídle kraje. Fyzická osoba může být zapsána do seznamu členů stráže přírody na základě návrhu organizace ochrany přírody (tedy např. správy národního parku).

Po zápisu člena stráže přírody do seznamu (§ 73 zákona o ochraně přírody č. 43/2002 Z.z.) a po složení slibu mu vydá okresní úřad v sídle kraje do 30 dní průkaz člena stráže přírody a odznak člena stráže přírody. Průkaz člena stráže přírody je veřejnou listinou. Zajímavostí pro české čtenáře může být, že do seznamu členů stráže přírody okresní úřad v sídle kraje zapíše také vlastníka soukromého chráněného území, který prokáže způsobilost k výkonu funkce člena stráže přírody podle stejných pravidel zákona jako adept na člena stráže přírody u státem chráněných území.

Slovenská právní úprava má dále podrobná pravidla prokazování se příslušností ke stráži přírody při kontrole v terénu (§ 74). Velmi podrobně jsou pak zakotveny pravomoci strážců (§ 75). V zásadě jsou obdobné, jako ty v Česku či Polsku, avšak jsou upraveny mnohem podrobněji. Zásadním rozdílem od české právní úpravy (ale obdobně jako u polské právní úpravy stráže národního parku) má slovenská stráž přírody oprávnění držet a použít zbraň ve vymezených případech (§ 75 odst. 1 písm. t).

Druhou zásadní odlišností mezi veřejnými strážemi České a Slovenské republiky je oprávnění příslušníků veřejných stráží na Slovensku používat donucovací prostředky (obdobně jako polská stráž národního parku). Právní úprava je překvapivě u jednotlivých stráží různorodá, respektive kromě vodní stráže, která nemá oprávnění použít vůbec

žádné donucovací prostředky. U zbylých pěti stráží se výčet druhů donucovacích prostředků a jejich intenzity odlišuje. Naprosto stejně je upraveno oprávnění členů rybářské stráže, stráže přírody a lesní stráže, přičemž u lesní stráže je povoleno použít i varovný výstřel. Myslivecká stráž má široké oprávnění donucovacích prostředků, kdy může použít navíc i paralyzující prostředky (ale paradoxně zrovna myslivecká stráž nemůže použít služebního psa). Člen stráže přírody má rovněž široká oprávnění, při terénní službě v rámci zásahu je oprávněn použít hmaty, chvaty, úder a kopy sebeobrany, dále slzotvorné prostředky, obušek, pouta a dokonce služebního psa (na rozdíl od myslivecké stráže). Podrobnosti pak stanoví § 76 zákona.

Člen veřejné stráže (kromě vodní) je oprávněn použít donucovací prostředky za účelem zabránit úmyslnému porušování příslušného zákona, zajistit bezpečnost jiné osoby anebo vlastní osoby před útokem nebo omezit osobní svobodu osoby, která klade aktivní odpor (pokud se nejedná o osobu, vůči které použít donucovací prostředky nemůžou). To vše po předchozím vyzvání, prokázání se veřejnou stráží a se zohledněním zásady přiměřenosti.

Slovenský ráj. Zdroj www.pixabay.com

³ Hanák, J., Průchová, I.: *Kontrolní mechanismy při prosazování ochrany životního prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 78.

Stráž přírody má rovněž rozsáhlé povinnosti stanovené přímo zákonem (§ 77). Právní úprava určuje povinnosti nejen při kontrole samotné, ale i při použití zbraně a donucovacích prostředků. Závažné porušení těchto předpisů včetně překročení pravomocí může být jedním z důvodů pro vyškrcnutí ze seznamu strážců přírody (§ 78).

Podle § 79 zákona mají oprávnění a povinnosti člena stráže přírody také ministerstvem životního prostředí určení zaměstnanci organizací ochrany přírody (např. správ jednotlivých národních parků) a také pověření příslušníci Horské záchranné služby. Tato skutečnost se jim zaznamená do služebního průkazu.

VEŘEJNÁ STRÁŽ V RAKOUSKU

Zásadním rozdílem od polské, slovenské a české právní úpravy strážů přírody, potažmo veřejných strážů v oblasti ochrany životního prostředí, je skutečnost, že v Rakousku neexistuje, vzhledem k jejímu federativnímu uspořádání, jednotná právní úprava stráže přírody. Rakousko nemá totiž na celostátní úrovni spolkový zákon o ochraně přírody, tato právní úprava je dle ústavního zákona o ochraně životního prostředí vyhrazena jednotlivým rakouským spolkovým zemím. Prameny právní úpravy ochrany přírody jsou proto v jednotlivých devíti rakouských zemích (včetně Vídně), tedy devět zemských zákonů o ochraně přírody, mezi kterými bývají rozdíly v právních nástrojích a institucích.

V Rakousku existuje tzv. Horská a přírodní stráž. Mezi její kompetence patří: poskytování informací o ochraně přírody, kontrola dodržování zákonů na ochranu přírody a životního prostředí, podpora úřadů při ochraně přírodní a kulturní krajiny a aktivní pomoc při údržbě a managementu přírodních stanovišť. V závislosti na té které spolkové zemi se jedná v případě horské a přírodní stráže buď o veřejnoprávní korporace (Korutany, Štýrsko, Tyrolsko), spolky (Viedeň, Dolní Rakousy, Vorarlbersko) nebo součástí zemských orgánů veřejné správy (Salcbursko, Horní Rakousy, Burgenland), jejichž přesné úkoly a pravomoci se v některých případech liší. Zaměstnanci jsou podřízeni okresům nebo přímo spolkovým zemím, pracují na dobrovolné bázi nebo na plný úvazek a jsou přísežnými orgány veřejné stráže. Bývá zvykem v alpských zemích stráž přírody nazývat Horská stráž a v nížinných zemích Přírodní stráž.

Členové stráže přírody jsou orgány veřejného dohledu a po příslušném školení a složení zkoušky skládají přísahu jako orgány veřejné stráže. Obvykle jsou podřízeni okresním správním orgánům, jinak zemské vládě. Strážní orgány jsou obvykle jednotně oblečeny ve spolkové uniformě, ale mohou vykonávat své povinnosti i v civilním oděvu. Strážní orgány nosí příslušné služební průkazy, kterými se prokazují při kontrole v terénu. Mají právo požadovat prokázání totožnosti, zabavovat určité předměty (např. pasti na ptáky) a hlásit přestupky úřadům jako kdokoli jiný. V některých spolkových zemích mají také právo ukládat pokuty v blokovém řízení na místě a v případě potřeby omezit podezřelého ze spáchání přestupku na svobodě a předat jej policejním orgánům.

Dále uvádím informace o horské a přírodní strážích ve dvou rakouských zemích, hraničících s Českem.

Dolnorakouská Horská a přírodní stráž je zmíněna v § 28 odst. 3 dolnorakouského zákona o ochraně přírody. Podle něj přispívá svojí činností k dosahování cílů ochrany přírody. Dle statutu dolnorakouská Horská a přírodní stráž dohlíží na dodržování právních předpisů vydaných spolkovou zemí Dolní Rakousko v oblasti ochrany přírody (může dohlížet na území Dolních Rakous i nad dodržováním právních předpisů z ostatních oblastí práva životního prostředí, pokud jsou vydány federální vládou). Od roku 2022 má Horská a přírodní stráž výslovně za úkol také ochranu před požáry v přírodě, včetně lesních požárů. Členové stráže v rámci pravidelné terénní služby mají předcházet porušování předpisů a přispívat k osvětě obyvatelstva. Pokud se nepodaří při kontrole dosáhnout smírné dohody, mohou členové stráže zjištěné protiprávní jednání oznámit policii či zemským orgánům ochrany přírody. Nemohou však ukládat pokuty či jiná opatření na místě a nemají donucovací prostředky včetně oprávnění nosit zbraně. Druhou, rozsáhlou oblastí činnosti stráže přírody je provádění managementu (udržovacích prací) v přírodě a provádění opatření k prevenci v oblasti ochrany přírody, většinou po dohodě s oddělením ochrany přírody vládního úřadu spolkové země Dolní Rakousy.

Specifickým případem jsou stráže přírody v národních parcích spolkové země Dolní Rakousy. Podle § 16 dolnorakouského zákona o národních parcích z roku 2017 pro

dohled nad návštěvníky národních parků a pro kontrolu dodržování ustanovení tohoto zákona zapojí Správa příslušného národního parku dostatečný počet personálně a odborně způsobilých osob. Tyto osoby jsou jmenovány zemskou vládou Dolních Rakous. Totéž platí pro odvolání oprávnění. Členové stráže přírody (strážní orgány) se při výkonu své funkce považují za veřejnou stráž. Požívají zvláštní ochrany, kterou státním zaměstnancům poskytuje trestní zákoník (§ 74 rakouského trestního zákoníku). Jsou oprávněny zadržet osoby přistižené při zakázaném zásahu do přírody v národním parku, za účelem jejich předvedení před příslušným orgánem činným v řízení o spáchání protiprávního jednání, pokud přistižená osoba je strážci neznámá, neprokáže svou totožnost a její totožnost nelze jinak okamžitě zjistit, nebo existuje důvodné podezření, že se bude snažit vyhnout stíhání, nebo pokračuje v páčání protiprávního jednání i přes varování nebo se jej pokusí opakovat. V případě podezření ze spáchání správního deliktu jsou strážní orgány oprávněny v případě hrozícího nebezpečí rovněž dočasně zajistit věci, které lze prohlásit za propadlé.

Honorakouská stráž přírody podporuje orgány ochrany přírody při provádění honorakouského zákona o ochraně přírody a krajiny z roku 2001 a slouží k informování a zvyšování povědomí obyvatel Horních Rakous o ochraně přírody.

Podle § 54 honorakouského zákona o ochraně přírody a krajiny z roku 2001 může zemská vláda jmenovat fyzické osoby dobrovolnými čestnými orgány stráže přírody na dobu pěti let. Ve svém celku tvoří tyto lidé "Honorakouskou stráž přírody" a jsou honorakouskou zemskou vládou zavázáni přísahou svědomitě plnit své povinnosti. Příkladně skládají po absolvování základního kurzu a složení zkoušky. Po složení přísahy je jim vydán služební průkaz a předán odznak stráže přírody. Po uplynutí pěti let je možné jejich další jmenování na dalších pět let, pokud jsou splněny příslušné podmínky. "Honorakouskou stráž přírody" zastupuje koordinátor honorakouské stráže přírody a mluvčí honorakouských orgánů stráže přírody ve Svazu horských a přírodních strážů Rakouska (ABNÖ).

Obecně lze uvést, jaké jsou úkoly a působnost stráže přírody. Je to především dobrovolná podpora orgánů ochrany přírody v Horních Rakousku, konkrétně spolupráce

především s odbory ochrany přírody okresních správních úřadů. Dále je úkolem stráže přírody informování a vzdělávání obyvatelstva o šetrném chování k přírodě a ohleduplnosti k přírodě. Třetím okruhem úkolů je dohled a kontrola v rámci územní a druhové ochrany přírody. Územní působnost člena stráže přírody je jeden nebo více okresů země Horní Rakousy.

Zájemce o jmenování členem stráže přírody musí absolvovat dvoudenní základní kurz s písemnou a případně ústní zkouškou, která se skládá ze znalosti hornorakouského zákona o ochraně přírody a krajiny z roku 2001 a vyhlášek vydaných na základě tohoto zákona, pokud je to nutné pro výkon funkce a dále ze základních znalostí biologie ochrany přírody.

Pokud jde o ostatní požadavky na jmenování, uchazeč musí mít rakouské státní občanství, dovršit 21 let života, prokázat fyzickou, duševní a odbornou způsobilost, prokázat spolehlivost a trestní bezúhonnost.

Při splnění všech podmínek může být strážce přírody jmenován i tzv. strážcem ochrany jeskyní. Se zánikem funkce strážce přírody zaniká i funkce strážce ochrany jeskyní.

Členové Hornorakouské stráže přírody jsou při výkonu své funkce oprávněni:

- vstupovat na pozemky, které patří do oblastí jejich dozoru, a bezplatně používat přístupové cesty;
- zastavovat ve svém dozorovém území osoby, které potkají při páchání správního deliktu podle tohoto zákona nebo vyhlášky vydané na základě tohoto zákona, za účelem zjištění jejich osobních údajů a sepsání protokolu;
- v případě hrozícího nebezpečí dočasně zabavit věci, které mohou být prohlášeny za propadlé; orgán ochrany přírody neprodleně vydá dotyčné osobě potvrzení a zabavené předměty předá příslušnému orgánu veřejné správy;
- prohledat vozidla a kontejnery přepravované zastavenými osobami, zda v nich nejsou předměty, které mohou být prohlášeny za propadlé.

Orgány stráže přírody jsou povinny zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděly výlučně při výkonu své činnosti jako orgány stráže přírody a jejichž utajení je nutné v zájmu územního orgánu nebo účastníků řízení. Orgány ochrany přírody jsou povinny organizovat svou kontrolní činnost tak, aby co nejméně poškozovaly práva třetích osob. Při výkonu

své činnosti požívají orgány stráže přírody trestněprávní ochrany.

VEŘEJNÉ STRÁŽE V NĚMECKU

V Německu pracují strážci na plný úvazek jako dozorcí chráněného území, zejména v národních parcích, biosférických rezervacích, přírodních parcích, přírodních rezervacích. Pracují také na biologických stanicích, pro obce, nadace nebo jako externisté. V závislosti na regionu se nazývají také strážci přírody, strážci národních parků nebo strážci ochrany přírody.

Strážce představuje první neakademickou profesi ochrany přírody v Německu. Tato profese byla státem uznána 14. března 1998, kdy vstoupilo v platnost nařízení o dalším vzdělávání (Spolková sbírka zákonů č. 14 ze dne 13. března 1998) pro certifikované pracovníky ochrany přírody a krajiny. V tomto nařízení byla jednotně pro celé Německo upravena odborná kvalifikace pro práci strážce přírody. Předpokladem pro připuštění ke zkoušce je vzdělání v "zelené" profesi. Kromě toho existuje vedlejší vstupní klauzule, která umožňuje vykonávat tuto profesi i osobám s jiným předchozím odborným vzděláním. To znamená, že potřebné znalosti lze získat a prokázat i jiným způsobem.

Podobně jako v jiných výše uvedených zemích Střední Evropy se strážce i v Německu považuje především za prostředníka mezi člověkem a přírodou. Z toho pro něj vyplývají následující oblasti činnosti: terénní exkurze pro návštěvníky přírodních chráněných území, zapojení se do vzdělávacích a osvětových

programů, poradenství pro místní obyvatele a vlastníky pozemků a hospodáře. Dále jsou to praktické činnosti při ochraně přírody, management přírodních stanovišť, opatření na ochranu živočišných a rostlinných druhů. Monitoruje stav přírodních ekosystémů, zapojuje se do vědeckovýzkumných projektů na ochranu přírody.

Vedle těchto aktivit stráže přírody provádějí i dozor a kontrolu nad dodržováním právních předpisů na ochranu přírody, spolupracují při tom s policií, hasičským záchranným sborem a zemskými úřady ochrany přírody. Strážci jsou též školeni v poskytování první pomoci.

Základem právní úpravy ochrany přírody v Německu je spolkový zákon o ochraně přírody z roku 2009. Na něj navazují jednotlivé zemské zákony na ochranu přírody. Ty se mohou na základě textu německé spolkové Ústavy v příslušných věcech odchýlit a upravit si odlišně příslušnou oblast právních vztahů. Proto je právní úprava nejednotná podobně jako v Rakousku.

Ve stručnosti se tedy budu dále zabývat jen vybranými zemskými právními úpravami, výběr byl zvolen z hlediska německých spolkových zemí sousedících s českými národními parky.

Bavorský zemský zákon o ochraně přírody a péči o krajinu z roku 2011 uvádí strážce přírody v § 49. Podle něj orgán ochrany přírody může zaměstnávat pomocné pracovníky (stráž přírody), kteří pomáhají orgánům ochrany přírody a policii. Při výkonu služby

Šumava. Zdroj www.pixabay.com

jsou strážci považováni za členy orgánu ochrany přírody v terénu a mohou provádět úřední úkony pouze na území v působnosti orgánu ochrany přírody.

Úkolem stráže přírody je odhalovat, předcházet a zastavovat porušování právních předpisů upravujících ochranu přírody, péči o krajinu a rekreaci v přírodě, za jejichž porušení hrozí pokuta nebo jiná sankce, a pomáhat při stíhání těchto porušení.

Členové stráže přírody mohou při výkonu svých povinností v rámci strážní služby:

- zastavit osobu za účelem zjištění její totožnosti;
- odvést zastavenou osobu na policejní stanici, pokud není možné zjistit její totožnost na místě nebo pokud existuje důvodné podezření, že poskytnuté údaje jsou nesprávné;
- dočasně vykázat osobu z místa nebo jí dočasně zakázat vstup na místo;
- zabavit neoprávněně odňaté věci a předměty, které byly použity nebo mají být použity k protiprávnímu jednání.

Strážce přírody musí při výkonu služby nosit služební odznak a služební průkaz, kterým se musí na požádání prokázat při provádění služebního úkonu.

Saský zákon o ochraně přírody z roku 2007

upravuje v § 43 tzv. Službu ochrany přírody. Její součástí je i stráž ochrany přírody. Ta je ustanovena pro zvláštní úkoly nebo pro určitá zvláště chráněná přírodní území.

Vhodné osoby s certifikací (viz výše) mohou být jmenovány strážci ochrany přírody na plný úvazek pro zvláštní úkoly nebo konkrétní oblasti. V rámci své působnosti mají za úkol:

- informovat návštěvníky volné krajiny o předpisech na ochranu přírody a krajiny;

- dohlížet na dodržování a prosazování předpisů na ochranu přírody a krajiny;

- předcházet porušování právních předpisů, za které hrozí pokuta, a napomáhat při stíhání jejich porušování.

K plnění těchto úkolů jsou strážci přírody oprávněni:

- vstupovat do přírodních rezervací a dalších chráněných území a objektů, a to i mimo turisticky značené cesty;
- zastavit osobu za účelem zjištění její totožnosti, pokud zjistí, že porušuje zákon nebo je z takového porušení podezřelá;
- předvést zastavenou osobu na policejní stanici, pokud není možné zjistit její osobní údaje na místě nebo pokud je podezření, že její údaje jsou nesprávné;
- dočasně vykázat osobu z místa nebo jí dočasně zakázat vstup na místo;
- zabavit zvláště chráněné živočichy nebo rostliny nebo jejich části, které byly zastavenou osobou neoprávněně odebrány z přírody.

Strážce přírody se musí při výkonu strážní služby vždy prokázat služebním průkazem, dokazujícím, že je pro výkon strážní služby oprávněný. Strážce přírody je ustanoven příslušným orgánem ochrany přírody. Strážci přírody mohou při výkonu strážní služby pomáhat čestní pomocníci, přidělení orgánem ochrany přírody. Za jejich pomoc je však odpovědný strážce přírody.

ZÁVĚR

Výše uvedená analýza ukazuje, že ve státech hraničících s Českou republikou jsou strážce přírody standardním právním institutem

v oblasti legislativy práva životního prostředí. Jejich úloha je totožná ve všech státech, tedy provádět správní dozor, resp. kontrolu nad dodržováním právních předpisů z oblasti ochrany přírody a krajiny v terénu, především ve zvláště chráněných přírodních územích. Velmi často se jedná však jen o část jejich věcné působnosti, neboť ve sledovaných právních úpravách středoevropských států je pochopitelně výkon správního dozoru součástí širší agendy, která spočívá v oblasti vědy a výzkumu, informovanosti veřejnosti, osvěty, vzdělávání, průvodcovské terénní služby a praktických činností k údržbě krajiny a ochrany přírodních ekosystémů a druhové biodiverzity.

Provedená analýza a komparace ukazuje, že ve sledovaných právních úpravách jednotlivých států jsou významné shody, ale i rozdíly v právní úpravě postavení veřejných stráží, jejich oprávnění i povinností. Z nejvýznamnějších rozdílů bych zde uvedl, že česká právní úprava se podstatně liší od polské a slovenské v tom, že naše stráž přírody není ozbrojená a nemá oprávnění používat donucovací prostředky ve vztahu k osobám podezřelým ze spáchání přestupku či trestného činu. Na rozdíl od německé a rakouské právní úpravy však česká stráž přírody je oprávněna ukládat sama blokové pokuty na místě v terénu. Ostatní rozdíly jsou spíše v detailech. Pokud by české ministerstvo životního prostředí v budoucnu uvažovalo o novelizaci příslušných ustanovení zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, lze doporučit jako inspiraci v podstatě keroukoliv z výše popsaných právních úprav.

STRÁŽ PŘÍRODY: V PRVNÍ LINII OCHRANY PŘÍRODY

MICHAL MEDEK, HANA NEDBÁLKOVÁ

Mgr. et Mgr. MICHAL MEDEK
Katedra environmentálních studií FSS MU

Mgr. HANA NEDBÁLKOVÁ
Dům přírody Českého ráje

Tématu dobrovolných strážců přírody se v roce 2022 věnovala Hana Nedbálková v rámci své diplomové práce pod vedením Michala Medka. Jednalo se o kvalitativní výzkum, jehož cílem byla sonda do vnímání této dobrovolnické činnosti ze strany aktivních strážců. Protože téma považujeme za důležité, zpracoval vedoucí práce po souhlasu respondentů získaná data do podoby závěrů předkládaných v tomto textu.

DOBROVOLNÁ STRÁŽ PŘÍRODY V ČR

Roli dobrovolných spolupracovníků – konzervátorů ochrany přírody můžeme stopovat k výnosu Ministerstva školství a národní osvěty č. 680 z 10. února 1919. Byť role konzervátorů navazuje na organizaci péče o kulturní památky z poloviny 19. století, nově byla tímto výnosem zřízena kategorie přírodních památek a k nim příslušných konzervátorů (Čásek 2017, s. 25).

Zákon o ochraně přírody 40/1956 stanovil pravomoci dobrovolných konzervátorů a zpravodajů, které byly dále rozpracovány vyhláškou 131/1957. Krajské komise jmenovaly dobrovolného konzervátora pro každý okres ve své působnosti a jemu podřízené zpravodaje. Srovnání situace konzervátorů se současnými strážci přírody uvádí Tabulka 1.

Řada konzervátorů byla zapálenými přírodovědci, provozovala archivy o místní přírodě a administrativě spojené s výkonem funkce. Na druhé straně byli mezi konzervátory i funkcionáři bez zájmu o obor. Jen hrstka konzervátorů pak šla do skutečných konfliktů ve prospěch ochrany přírody, protože to mohlo mít osobní dopady (Vlašín 2022).

Zákon 114/1992 do jisté míry vycházel v oblasti stráže přírody z ducha normy z roku 1956 (Damohorský 2006).

Tento exkurz do historie považujeme za důležitý pro porozumění vnímání role dobrovolných strážců a ambivalencí, se kterými jsme se setkali v rámci výzkumu. Tvůrci zákona 114/1992 vycházeli z prostředí znalců místní přírody na okresní úrovni, kteří zastupovali státní ochranu přírody, avšak postrádali možnost uplatnění přímých sankcí. Některé představy o fungování stráže přírody nebyly v praxi uplatněny (stejnokroj, razítko, refundace cestovních náhrad), respektive byly časem uplatněny pouze u profesionálních strážců přírody či vybraných dobrovolníků. Posun ve vnímání dobrovolníků v roli stráže přírody do jisté míry ilustruje novelizace §81 zákona o ochraně přírody. Tento vývoj, byť mnohdy nevědomky, reflektují i názory a postoje respondentů zjištěné během výzkumu.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak vnímají svou službu a hodnoty přírody dobrovolní strážci ve vybraných CHKO. To vedlo k formulaci vedlejších výzkumných otázek, mimo jiné:

1. Jak vnímají strážci hodnoty území, která chrání, jaké činnosti v rámci své služby dělají?
2. Jaké jsou motivační faktory služby a co je pro ně naopak ve výkonu strážnické služby frustrující?
3. Jaký je jejich vztah k ostatním strážcům a nadřízeným orgánům ochrany přírody?
4. Jak by se dle mínění respondentů měla změnit dobrovolná stráž přírody?

METODY VÝZKUMU

Řada zahraničních studií používá kvalitativního výzkumu pro porozumění vnímání a postojů rangerů (Moreto a Charlton 2019; Rizzolo et al. 2021). Protože jsme chtěli zmapovat sdílené

	Konzervátoři	Strážci přírody
Existence	1956 – 1992	1992 – dodnes
Legislativa	Zákon č. 40/1956 Vyhláška 131/1957	Zákon č. 114/1992 Vyhláška 395/1992
Jmenování	Odbory školství a kultury rad krajských národních výborů	Krajské úřady, správy NP, AOPK ČR
Rezort	Ministerstvo školství a kultury, později Ministerstvo kultury	Ministerstvo životního prostředí
Kvalifikační zkoušky	Možné	Povinné, pravidelné
Působnost	Okres (krajsští konzervátoři prakticky nefungovali)	Vymezená ZCHÚ (AOPK ČR, správy NP), kraje (krajské úřady)
Status	Dobrovolník	Dobrovolníci a zaměstnanci orgánů ochrany přírody
Náhrady	Cestovní a další náhrady (praxe proplácení se na okresech lišila)	Cestovní náhrady, pomůcky, terénní oblečení (významně se liší mezi dobrovolníky a profesionály)
Úkoly	Získávání odborných znalostí o přírodě v rámci okresu a její monitorování. Sledování lidských zásahů. Kontrolování dodržování podmínek ochrany v CHÚ. Účast na jednáních týkajících se zájmů OP. Spisová a archivační agenda, podávání hlášení. Vedení zpravodajů. Vzdělávací aktivity dle schváleného plánu.	Kontrola dodržování předpisů o ochraně přírody a krajiny. Strážní, kontrolní, informační, výchovná, případně odborná činnost v rámci území v působnosti orgánu ochrany přírody.
Úřední pravomoc	Zastupovat orgány ochrany přírody při jednáních. Pozastavit rušivou činnost v terénu.	Zjištění totožnosti osob, pozastavení rušivé činnosti v terénu, vyžádání součinnosti PČR, udílení blokových pokut.
Zástup	Zpravodaj mohl zastupovat při jednáních	Ne
Úřední razítko	Ano	Je-li poskytnuto orgánem ochrany přírody
Požadavky (vybrané)	Bydliště v daném okrese, zletilost, zájem o ochranu přírody, dostatečné vzdělání či praxe, zejména zpravodajská.	Absolvování kvalifikačních zkoušek, čistý trestní rejstřík, starší 21 let.
Zákonná ochrana	Ne	Úřední osoba
Podíl dobrovolníků	100%	Přibližně 85% (2022)

Tabulka 1: Srovnání stráže přírody a dobrovolných konzervátorů

koncepty mezi dobrovolnými strážci, zvolili jsme jako metodu výzkumu tematickou analýzu datového souboru získaného polostrukturovanými rozhovory (Braun a Clarke 2021).

Kvalitativní výzkumy probíhají na malém vzorku účastníků, z jejichž osobních výpovědí staví badatel teoretický rámec nebo, jako v tomto případě, identifikuje klíčová témata a koncepty, se kterými respondenti pracují. V kvalitativním výzkumu je běžné, že i u studií na národní úrovni se pracuje s jednotkami respondentů.

Kvalitativní výzkum dává vhled do situace a umožňuje porozumět vnímání na

individuální úrovni, nedává však představu ani o rozšíření popisovaných fenoménů, ani si nečiní nárok na kompletnost. Jeho výsledky však umožňují komplexní uchopení fenoménu a přináší porozumění, které bychom jinými metodami nezískali.

VÝBĚR RESPONDENTŮ

Respondenti pro polostrukturované rozhovory byli vybráni koordinátory strážců čtyř CHKO, které navrhl koordinátor stráže přírody AOPK ČR s cílem pokrýt rozmanitost místních podmínek. Koordinátoři stráže přírody byli požádáni, aby tazatelce poskytli kontakt na dva až tři

aktivní dobrovolné strážce s víceletou zkušeností. Předpokládáme, že nejaktivnější dobrovolníci disponují hlubším vhledem a jasně profilovanými názory (Prince a Piatak 2022, s. 11), hrají tak z hlediska kvalitativního výzkumu roli tzv. klíčových aktérů.

Tímto způsobem výběru bylo získáno 8 respondentů s překvapivě různorodou demografií, jak ukazuje Tabulka 2.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

V rámci výzkumu jsme identifikovali čtyři témata. Konstrukce témat byla ovlivněna identifikací tří víceméně vyhraněných přístupů dobrovolných strážců. Po několika

CHKO	CHKO A	CHKO B	CHKO C	CHKO D
	2	1	2	3
Pohlaví	Muži		Ženy	
	7		1	
Věk	30 – 40 let	41 – 50 let	51 – 60 let	nad 60 let
	3	1	1	3
Nejvyšší dosažené vzdělání	Učební obor	SŠ / Učební obor s maturitou	VŠ bakalářský stupeň	VŠ magisterský stupeň
	1	5	1	1
Zaměstnání	Služby	Technické profese	Vzdělávání	Starobní důchod
	2	2	1	3
Bydliště	Město	Vesnice	Byt	Dům
	6	2	5	3
Rodinný stav a děti	Ženatý / vdaná	Ostatní	Péče o nezletilé děti	Bez dětí / již dospělé děti
	4	4	1	7
Délka služby	3 roky	5 – 10 let	11 – 15 let	více než 15 let
	1	3	2	2

Tabulka 2: Demografie respondentů výzkumu

kolech kódování jsme totiž pozorovali podobnosti v přístupech u respondentů z různých CHKO a napříč demografickými charakteristikami. Strážci, kteří se velmi pravděpodobně nikdy nepotkali, používali v souvislosti se službou podobný jazyk a spontánně hovořili i o podobných tématech.

Celkové výsledky výzkumu vizuálně shrnuje Grafika 1.

PŘÍSTUPY

Na základě uvedených podobností jsme zaznamenali tři přístupy k činnosti dobrovolníka strážce přírody. V našem souboru byl každý z nich zastoupen nejméně 2 respondenty ze 2 různých CHKO. Přístupy jsme označili jako „Řešitelé problémů“, „Hobby přírodovědci“ a „Pomocníci“.

Řešitelé problémů

Pro Řešitele problémů je ochrana přírody souborem opatření zakotvených v oficiálních dokumentech a uplatňovaných ve zvláště chráněném území. Úkolem strážců je dohlížet na dodržování pravidel („lidé by se měli chovat správně“). Na druhou stranu Řešitelé problémů uvádí, že ukládají sankce případ od případu a dávají přednost napomenutí před pokutou („Nejen působíme represivně, ale měli bysme působit i informativně.“). Podstatná část vyprávění o jejich službě

se týká přestupků. Jsou ve službě, aby „řešili problémy“, ať už jde o přestupce, poničenou infrastrukturu či úkol týkající se monitoringu.

Hojně používají úřední jazyk i odborné termíny z oblasti přírodovědy a ekologie, ne vždy správným způsobem (postrádají formální vzdělání v těchto oborech). Příroda je popisována jako „biotop“ či „lokalita“. I v průběhu rozhovorů se situovali do role strážce coby úřední osoby. Někdy používají klišé (ochranáři „zabraňují ničení přírody“, já mám „pozitivní vztah k přírodě“).

Deklarují zájem o přírodu, ale mají nedostatek povědomí o jednotlivých druzích, protože jejich přírodovědné znalosti jsou fragmentované. Respektují „znalce přírody“ mezi které řadí biology, lesníky i myslivce. Pozoruhodné je, že Řešitelé problémů v rámci rozhovorů neartikulovali vlastní deficit přírodovědných znalostí jako problém či prostor pro seberozvoj. V rozhovorech často zmiňují policii, záchranné složky a další strážce, ať už ve srovnání se strážci přírody, nebo ve smyslu spolupráce. Chybí jim hlubší orientace v environmentálním hnutí, za jehož součást se nepovažují, a některé organizace či jednotlivce označují za „extrémisty“ či „ekoteroristy“ („Některí... nás... mají spíše za ekologické organizace, třeba Hnutí

Duha a Brontosaurus atd. Takže nás třeba mají i za ekoteroristy občasně.“). Předtím, než se stali strážci, nebyli zapojeni do zeleného hnutí nebo dobrovolnictví v ochraně přírody.

Zdůrazňují hierarchii („ta stráž je rozdělená vlastně na tři takové stupně“), legitimita v rámci komunity strážců se opírá o délku služby a rozsah osobní aktivity. Legitimita vůči návštěvníkům je postavena na péči o území (zejména manuální práci) a také na pomoci, kterou návštěvníkům během služby poskytují. Vzdělávání vnímají jako zásadní nástroj k dodržování pravidel ochrany přírody, i když jejich pedagogické koncepty lze označit za transmisivní¹ – považují se za vzdělavatele, protože jsou nositeli informací („člověk, kterému sdělíme informaci, kterou dříve nevěděl a on potom se toho přestupku ani nedopustí“).

Činnost ve strážci přírody je důležitá na osobní úrovni, dává jim smysluplnou možnost seberealizace a také skupinu podobně zaměřených přátel. Silně vnímají, že se během služby stávají úřední osobou – vstupují do role, která se liší od jejich dalších životních rolí.

Hobby přírodovědci

Pro Hobby přírodovědce je ochrana přírody vytvářením prostoru pro přírodní procesy. Jejich postoj lze označit

¹ Transmisivní pojetí si představuje vzdělávání jako přenos informací mezi vzdělavatelem a příjemcem.

Přístupy

Řešitelé problémů

- ochrana přírody = soubor opatření zakotvených v oficiálních dokumentech
- dohlíží na respektování pravidel (případy však posuzují individuálně)
- používají oficiální jazyk, o přírodě hovoří v obecných termínech (biotop, lokalita), fragmentované přírodovědné znalosti
- myslivci, lesníci, biologové = ti, kteří rozumí přírodě => váží si jich
- v rozhovorech často zmiňují interakci s návštěvníky a zejména přestupci
- návštěvníci způsobují problémy, které musí řešit => vzdělávání k respektování pravidel
- transmisivní představa o vzdělávání (jejich legitimita je postavená na znalosti informace)
- respekt k PČR a dalším strážím, despekt k zeleným organizacím
- zmiňují hierarchii moci, do které vstupují v roli úřední osoby, která se liší od ostatních rolí

Hobby přírodovědci

- ochrana přírody = vytváření prostoru pro přírodní procesy;
- bio/ekocentrický postoj; zájem o přírodu již před vstupem do stráže
- úkolem stráže je péče o přírodu
- v rozhovorech často zmiňují konkrétní druhy a vlastní zážitky
- oceňují možnost vstupu do veřejnosti uzavřených lokalit
- návštěvníci nerozumí přírodě => výchova k ocenění hodnot přírody (předávání vlastního nadšení)
- vítají ocenění své práce ze strany profesionálních přírodovědců
- respektují zelené organizace
- pozice dobrovolného strážce přírody = naplnění životní potřeby kontaktu s přírodou

Pomocníci

- ochrana přírody = udržování přírody a krajiny v hezkém stavu
- rozostřené vnímání kompetencí stráže přírody, činnosti AOPK ČR a NNO
- zřídka užívají pravomocí stráže (vyhýbají se konfliktům, málokdy udílí pokuty), nejistí v pravidlech
- respektují všechny, kdo mají rádi přírodu (i turisté a hospodáře), oceňují krajinotvornou práci, poukazují na destrukci přírody institucemi
- hovoří o místních a místech
- baví je dozvídat se víc o přírodě
- hlavním a jediným zdrojem informací a úkolů je koordinátor stráže přírody
- nepovažují se za odborníky, ale pouze pomocníky /informátory správy CHKO
- vzdělávání směřují do školství, necítí potřebu poučovat návštěvníky

Nečlenové Asociace strážců přírody ČR

- nejasné uchopení kompetencí stráže
- zaměření na „svoje území“
- naivní představy o systémových zlepšeních
- pohled z místní perspektivy (národní úroveň vytváří překážky pro činnost stráže přírody na místní úrovni)

Členové Asociace strážců přírody ČR

- jasné porozumění legislativě a organizaci strážní služby v ČR
- řeší podobná témata: profesionalizace služby, donucovací prostředky, ozbrojení strážců, uniformy
- realistické návrhy na změny vycházející z porozumění fungování systému (změny na národní úrovni ovlivní práci na místní úrovni)

Služba v terénu

- pozorovací procházky: hlášení problémů s turistickou infrastrukturou, kontrola vjezdu vozidel, kácení, stavební aktivity
- řešení přestupků napomenutím
- manuální pomoc, je-li žádána koordinátorem stráže přírody

Koncepty

Výlučnost vůči návštěvníkům

- antagonistický vztah: zdroj problémů vs. zdroj odměny
- strážci jsou správci a nositelé místních znalostí
- informování a vzdělávání

VÝLUČNOST

Členství ve výjimečné komunitě

- složení zkoušek – iniciace
- kolegiální s odbornými pracovníky AOPK ČR
- statut úřední osoby
- sounáležitost s rangery

RESPEKT

Postoj k méně aktivním dobrovolným strážcům

- pochopení pro důvody k nižší aktivitě
- tvorba užších skupin aktivních strážců (i formou NNO, odměny za aktivitu)

Zdroje

- kolegiální s experty
- respekt místního koordinátora stráže
- autorita úřední osoby
- stejnokroje
- znalosti místních realit
- délka služby a aktivity
- terénní (manuální) práce pro přírodu

Výlučnost vůči zvláště chráněnému území

- přístup do veřejnosti nepřístupných míst
- pozorování přírody
- hlídání klidové zóny

Frustrace

- nerespektování autority stráže přírody veřejností
- nedostatek podpory z ústředí AOPK ČR, MŽP
- srovnávání s profesionály, dalšími veřejnými strážemi, PČR, zahraničím

PÉČE

RADOST Z POBYTU V PŘÍRODĚ

Zdroje

- fyzická aktivita v přírodě
- poznávání nových míst
- klid, „dobíjení baterek“
- pozorování zvířat, dozvídání se nových informací o přírodě

Služba v terénu

- kontrolní pochůzky: kontrola stavu infrastruktury, hlášení, ale i opravy
- (aktivní) informování a dohled nad návštěvníky, pomoc v nouzi
- monitoring druhů
- organizace vzdělávacích aktivit
- účast na managementových zásazích v terénu

Grafika 1: Výsledky výzkumu dobrovolných strážců přírody

jako bio či ekocentrický. Během rozhovoru se na svět dívali i očima zvířat (sokola, medvěda, bobra) a dotkly se jich situace, kdy byli konfrontováni s antropocentrickým přístupem ke zvířatům.

Zájem o přírodu se u Hobby přírodovědců datuje před období činnosti ve strážní přírody, a to nikoliv na úrovni deklarací, ale konkrétních akcí: práce v ZOO, založení ZO ČSOP, studium veterinární medicíny. Mají respekt k dalším environmentálním organizacím.

Podstatnou částí rozhovorů bylo sdílení zážitků z konkrétních míst a z pozorování zvířat. Díky přímé zkušenosti a zájmu o nich Hobby přírodovědci dokáží poutavě vyprávět. Zároveň ukazují, že právě tyto zážitky jsou pro jejich život (a strážní službu) významnými („pro mě je zážitek tady pozorovat sokoly, když on sedí na skále, já se na něj dívám tím okulárem a on se podívá přímo na mě“). Není divu, že oceňují možnost vstupu do přírodně hodnotných území, která jsou veřejnosti uzavřená.

Pojmenovávání konkrétních míst a druhů odlišuje jazyk Hobby přírodovědců od Řešitelů problémů. Během rozhovorů jsou sami sebou, nehrají roli strážců, byť se rozhovor odehrává během pochůzky. Absentují témata pravomocí úřední osoby a spolupráce s PČR. Zatímco Řešitelé problémů preferují službu ve skupině, Hobby přírodovědci rádi vyrazí do přírody i sami.

Hobby přírodovědci jsou méně vázáni na úkoly od správy, sami přichází s náměty na činnost. Legitimita v rámci komunity se opírá o uznání ze strany profesionálních zaměstnanců správy („Protože Správa nejen ke mně, ale i k ostatní našla určitou důvěru, takže ... mě to vlastně i baví ... protože se můžu zajímat, jak o tu ochranu v rámci zákonů a předpisů, tak i přímo o ty živočichy.“). Důležitý je i respekt kolegů dobrovolných strážců. Legitimita vůči návštěvníkům je postavena na znalosti přírody a území.

Výchova a vzdělávání jsou pro ně cestou k ocenění přírodních krás. Jsou si vědomi, že chování vychází i z hodnotového systému jednotlivce. V rozhovorech neakcentovali důležitost poučování

návštěvníků ani respekt k zákonům, ale k hodnotám přírody.

Strážní služba je pro ně svým způsobem naplněním životní potřeby kontaktu s přírodou. Za tuto příležitost jsou vděční, ale pokud by neexistovala, dokázali by si najít k přírodě a její ochraně bezpochyby jinou cestu.

Pomocníci

Cílem ochrany přírody je zachovat krajinu v hezkém stavu („pomáhám udržet ty hory v takovém ještě pořádku hezkém stavu i třeba pro ty další generace“), často byla v této souvislosti zmiňována esteticky nevhodná stavební činnost ve zvláště chráněném území a znečišťování odpadky. Úkolem stráže přírody je pomoc profesionálům, zejména se sběrem informací v terénu. Pomocníci jasně vnímají své odborné limity („těžší musí být na nich [správa CHKO], oni mají odbornost, kvalifikaci ... a my jsme taková pomocná stráž“).

Tito respondenti měli rozostřené vnímání kompetencí stráže přírody, organizace ochrany přírody i pozice neziskových organizací. Strážní službu vnímají jako příležitost k bližšímu poznávání svěšeného území a pohybu v přírodě („Já prakticky nerozlišuju, jestli tedko jdu na pochůzku jako strážce nebo jestli si jdu udělat výlet.“) a během služby převažuje „kontrolní činnost“ zaměřená na infrastrukturu pro turisty, odpadky, ohniště. Na podezřelé činnosti (zmiňována byla těžba a stavební činnost) upozorňují CHKO. Vstup do veřejnosti nepřístupných částí přírody v rozhovorech nezmiňovali a lze se domnívat, že jej ani nepracují, nejsou-li o to požádání ze strany CHKO.

Podobně jako Hobby přírodovědci hovoří o konkrétních místech a také se během rozhovorů nesituovali do role reprezentantů stráže přírody či CHKO. Pomocníci se, na rozdíl od dalších respondentů, zmiňují i o místních obyvatelích. Dokáží se na přírodu dívat i jejich očima, stejně jako očima návštěvníků. Mají radost z toho, když si i další lidé užívají krás přírody („Mně se to moc líbí, když taková rodinka – pěkně oblečení, dobrý kola, a jede si takhle holka a kluk, a jedou za rodičema. Vytáhnou je do přírody.“) a jsou k nim

proto shovívaví. Do konfliktů s návštěvníky se dostávají velmi zřídka a řeší je téměř vždy domluvou. Někdy si nejsou jisti správností svého úsudku a jeden z respondentů by i proto uvítal stručný přehled pravomocí stráže přírody.

Protože jsou pro ně důležité estetické hodnoty krajiny, oceňují práci druhých, která je zvyšuje (zalesnění, oprava rybníka či kostela). Zároveň si všímají i viditelných škod způsobených institucemi: hospodářskou činností, nevhodnou stavební aktivitou apod.

Pomocníci v našem výzkumu neartikulovali potřebu informování či vzdělávání návštěvníků („Dneska jsou lidé informováni. Anebo si tady [v telefonu] zjistí ... Aby čekali, že nějaké strážce s uniformou, že ho potkají ... to je všechno překonaný. ... dneska si lidé poraděj.“), jeden z respondentů nicméně zmínil možnost doplnění školní výuky o exkurze do přírody pod vedením průvodce z řad stráže přírody². Stejně jako Hobby přírodovědci si myslí, že prostá přítomnost strážce vede ke zlepšení chování návštěvníků.

Koordinátor stráže přírody je pro ně většinou jediným zdrojem informací. Protože se necítí být odborníky, vítají jasnější směřování své činnosti ze strany koordinátora. Jejich legitimita se odvozuje od realizace společensky žádoucí činnosti a lze se domnívat, že pokud by se nevěnovali strážní přírody, našli by si jinou formu dobrovolnictví.

ASOCIACE STRÁŽCŮ PŘÍRODY ČR

Zdá se, že u Řešitelů problémů a Hobby přírodovědců přidává členství v Asociaci strážců přírody ČR (ASP) průřezový rozměr, který se projevuje v konverzačních tématech, vnímání služby a způsobů zlepšení situace dobrovolných strážců. Členové ASP měli jasnou představu o ochranné a související legislativě i organizaci strážní služby v ČR. Artikulovali podobné problémy k řešení a zmiňovali témata, která nečlenové vůbec neměli zkonceptualizovaná: profesionalizace služby, používání donucovacích prostředků vůči přestupcům, ozbrojení strážců, uniformy a další témata překrývající se s vizí strážní služby publikovanou ASP

² *Sám takovou exkurzi zaměřenou na určování lučních druhů rostlin připravil pro děti z mateřské školy „... jsem tam šel předem asi dvakrát s herbářem ... abych se tam prostě neztrapnil. Takže už jsem tam uměl pojmenovat asi 10 kytek.“*

(Asociace strážců přírody ČR 2023). Členové ASP vidí možnost zlepšení své místní činnosti prostřednictvím systémových změn na úrovni rezortních institucí a legislativy => pohled shora – dolů. Respondent – nečlen se domníval, že ti na vyšších úrovních hierarchie nerozumí praxi strážců, neprojevují zájem se o ní více dozvědět a dělají tak nesprávná rozhodnutí o alokaci zdrojů => pohled zdola nahoru („myslím si, že by se nemuselo vyhazovat spoustu peněz na nějaký nefunkční výzkumy té Agentury, a že by část těch prostředků mohli vrátit zpátky i do těchto dobrovolných služeb“).

TÉMATA

Z analýzy rozhovorů vyplynula čtyři témata, která jsou pro dobrovolné strážce přírody důležitá: Péče, Radost z pobytu v přírodě, Výlučnost a Respekt. Zatímco první dvě jsou společná pro všechny přístupy, ačkoli s různými projevy, Výlučnost a Respekt nejsou vlastní Pomocníkům. Výlučnost a Péče můžeme v terminologii tematické analýzy označit jako základní témata, zatímco Respekt a Radost z pobytu v přírodě jako pomocné kategorie.

TÉMATA TÝKAJÍCÍ SE VŠECH PŘÍSTUPŮ

Péče

Vztah k místu působnosti dalece přesahuje povinnosti strážců, jak jsou definovány v legislativě. Cítí nejen potřebu prohlubovat svoji znalost místa („pořád si říkám, že málo znám severní stranu“), ale poměrně často o něm mluví pomocí přivlastňovacích zájmen. Služba zakotvuje strážce do konkrétního místa na Zemi, se kterým se ztotožňují a starají se o něj. Tato péče se demonstruje činností v terénu a účastí na poradách, ani jeden respondent nezminil advokacii³. Charakter terénní práce se u různých postojů liší:

Pomocníci většinou dělají pozorovací procházky („Já si prostě naplánuju nějaké okruhy a jdu a teď vidím tabule, vidím lavičky, ty stříšky turistický. To všechno je v pořádku, takže není potřeba nikomu nikde nic avizovat. Značky jsou v pořádku.“). Pomáhají také s úklidem odpadků a nelegálních ohnišť. Zmínili i sledování přestupků, které jsou mimo kompetence strážce přírody. Péče se někdy projevuje

z hlediska ochrany přírody sporným způsobem (přikrmování zvěře kaštany).

Řešitelé problémů a Hobby přírodovědci plánují své vycházky do terénu jiným způsobem. Zaměřují se na časy a lokality, kde očekávají buď konflikty s přestupníky, nebo potřebu dohledu. Hobby přírodovědci pak zohledňují možnost pozorování zvířat. Ke zvýšení efektivity služby používají automobil. Tito strážci nejenom hlásí poškození, ale sami provádí opravy. Snaží se aktivně působit na návštěvníky.

Ani jeden respondent nezminil zapojování místní komunity, i když je globálně považováno za „ústřední součást práce rangerů“ (Parker et al. 2022, s. 8).

Radost z pobytu v přírodě

Radost z pobytu v přírodě se zdá být univerzálním motivačním faktorem jak mezi strážci přírody (Singh et al. 2020), tak mezi ostatními ochranářskými dobrovolníky (Bell 2003). S radostí z pobytu v přírodě bezpochyby souvisí i volnost spojená se statutem dobrovolníka, kterou zmiňovali všichni respondenti. Volnost se týká jak času služby, tak i obsahu. Jeden z respondentů nicméně reflektoval, že druhou stranou mince dobrovolnosti je nesystémovost strážní služby.

TÉMATA TÝKAJÍCÍ SE ŘEŠITELŮ PROBLÉMŮ A HOBBY PŘÍRODOVĚDCŮ

Výlučnost

Nebereme-li v úvahu Pomocníky, označili bychom Výlučnost za klíčové téma výzkumu⁴. Výlučnost prosakovala všemi analyzovanými daty Řešitelů problémů a Hobby přírodovědců. Výlučnost se projevuje v několika dimenzích:

Výlučnost vůči návštěvníkům

Během strážní služby dobrovolní strážci intenzivně vnímají svůj status, který je odlišuje od ostatních lidí, jež potkávají v chráněném území („Když sundám uniformu, tak jsem prachšprostě obyčejný člověk jako vy.“). Návštěvníkům je věnována pozornost, protože to mohou být potenciální přestupníci či příjemci pomoci („Za ty roky, co se člověk pohybuje v terénu, tak se dostanete do takové fáze, kdy zhruba na dvacet metrů poznáte, co od toho člověka zhruba čekat.“).

Z toho vzniká jakýsi antagonistický vztah s návštěvníky: na jedné straně si strážci rádi vyměňují příběhy o pachatelích přestupků a vypjatých situacích, zároveň přiznávají, že by ve svých působištích uvítali menší množství návštěvníků a sami rádi vyhledávají místa, kde návštěvníci nejsou. Na druhou stranu je vděčnost od návštěvníků jedním z hlavních zdrojů motivace pro službu. Naproti tomu Pomocníci nepředpokládají nějaké problémové chování a svým způsobem sami sebe vnímají jako návštěvníky („To [znečištění odpadky] se děje ve městě, kde jsou grázláci. Na ty hory podle mě chodí taková lepší, vzdělanější, kulturnější... skupina lidí.“).

Výlučnost vůči chráněnému území

Jako jednu z nejdůležitějších výhod služby zmiňují respondenti (kromě Pomocníků) možnost zavítat do míst, která jsou pro běžného návštěvníka nepřístupná. Investování času, peněz a práce do praktické ochrany přírody, jim pak dává pocit spoluvlastnictví a postavení správce („A myslím si, že za ty léta jsem tomu obětoval tolik, že nějaká práce po mě zůstane.“).

Členství ve výjimečné komunitě

Aby ilustroval, že dobrovolná stráž přírody není pro každého, vylíčil jeden Řešitel problémů proces kvalifikace jako náročnou cestu: „Ta stráž je rozdělená vlastně na tři takové stupně. Strážce prochází všemi těmi třemi částmi a z každé je zkouška, než se dostane na to vyšší.“ Zejména Řešitelé problémů během rozhovorů demonstrovali svou blízkost k odborným pracovníkům AOPK. Dalšími zdroji výlučnosti jsou příslušnost do skupiny úředních osob a komunity rangerů na národní i mezinárodní úrovni. Protože respondenty našeho výzkumu byli nejaktivnější dobrovolní strážci přírody, objevilo se ve všech rozhovorech (kromě přístupu Pomocníků) i téma méně aktivních kolegů. Lze proto identifikovat důvody osobní (vyrovnání se s tím, že někdo požívá podobné výlučnosti, aniž by odváděl tolik práce) i ryze praktické – respondenti se shodovali v tom, že z hlediska rozsahu činnosti strážce v území není podstatný počet strážců, ale jejich aktivita. Strážci v našem vý-

³ Tzn. ovlivňování veřejné sféry a politik prostřednictvím lobbingu, činnosti v komisích a pracovních skupinách a vzdělávání zaměřené na změnu politik.

⁴ Tzv. ústřední proměnná

zkumu si spolu s dalšími aktivnějšími dobrovolníky vytváří užší kroužky, které si vyměňují informace, podnikají společné akce, získávají zdroje pro částečnou refundaci dobrovolnických aktivit a jsou v užším styku se správou CHKO.

Respekt

Respekt je tématem úzce propojeným s Výlučností. V analyzovaném datovém souboru lze sledovat několik dimenzí tohoto tématu:

Seberespekt

Úspěšné složení zkoušek a získání statutu strážce je zejména pro Řešitele problémů důležitým milníkem. Neméně významnými zdroji hrdosti na svoji činnost jsou manuální práce pro přírodu, osobní příspěvek k poznání území (prozkoumání nové jeskyně, pozorování vzácného druhu, tvorba naučné stezky) a pomoc návštěvníkům v nesnázích.

Respekt ze strany AOPK

Ocenění činnosti dobrovolných strážců se děje různými způsoby. Respondenti zmiňovali i drobnosti, které jsou pro ně důkazem, že si koordinátor strážců váží jejich času a úsilí. Důležitý je i způsob jednání: přátelský neformální vztah se strážci a především důvěra, která se projevuje ve sdílení informací, zadávání náročnějších / samostatných úkolů a zájmu o aktivity strážců. Vztah se týká i dalších pracovníků správy CHKO, protože osobní známost s nimi je pro některé strážce zdrojem pocitu respektu („A i když nemám vysokou školu ... ta činnost je vůči mně téma ostatníma lidma respektována.“). Vhled do činnosti správy CHKO následně u strážců vede k obhajobě jejich zaměstnanců („Prostě, já si myslím, že to, co můžou zvládat, to oni dělají. Nemají tam moc lidí, na to...“) a směřování požadavků na zlepšení situace spíše na vyšší organizační struktury. („Snaží se, co mohou [správa CHKO]. Ale jak jsem říkal, třeba ta vozidla nebo ty uniformy, to už bohužel jde za Agenturou a prachsprostě je to o penězích, třeba.“).

Nelze však říci, že by omluva nedostatkem financí ze strany AOPK dobrovolné strážce uspokojovala („Já bych řekl, že

ta stráž přírody je takovej nucenej nebo trpěnej přívažek tý ochrany přírody.“). Byť soucítí s omezenými možnostmi svého koordinátora / správy, jsou si dobře vědomi toho, že činnosti pro AOPK věnují stovky hodin ročně a že nejenom jejich čas má finančně vyjádřitelnou hodnotu. Rozpočty respondentů pociťují i to, že si z vlastních prostředků hradí náklady na vybavení a zejména provoz vozidla. („No, aby nejenom se furt apelovalo na tu dobrovolnost toho ... nějaká částečná odměna, která by kompenzovala ty náklady, který jsou, třeba.“)

Respekt ze strany veřejnosti

Jedním ze základních problémů dobrovolných strážců přírody je disproporce mezi pravomocemi danými zákonným statutem a vůlí veřejnosti tyto pravomoci respektovat. Reakce strážců na tento rozpor jsou různé od rezignace („... tak jenom tak jdeme a jenom tak utrousíme, že by se to nemělo ... protože, když vidíte, že by ten člověk mohl být agresivní...“) po zajištění respektu společnými službami s policií. Každopádně se jedná o téma, které silně rezonuje v komunitě strážců i na osobní úrovni⁵ a vede k hledání řešení, jak dokazuje pestrá paleta návrhů, které během rozhovorů zazněly:

- Jednotná uniforma.
- Upřesnění pravomocí strážce přírody, zejména v oblasti používání donucovacích prostředků.
- Profesionalizace strážce, respondenti si přitom jsou vědomi, že oni sami by v tom případě mohli o svůj statut přijít.⁶
- Možnost nošení / používání služební zbraně.⁷
- Vzdělávání veřejnosti a školáků o strážci přírody.

Možná právě z důvodu zažívání disrespektu si dobrovolní strážci velmi váží opačné reakce. Někteří respondenti dokonce projevy vděčnosti od návštěvníků uváděli jako nejsilnější pozitivní zážitky ze služby. Lze si klást otázku, zdali tendence k informování návštěvníků není svým způsobem výrazem touhy po těchto pozitivních zážitcích pramenících z ocenění činnosti strážce přírody.

VYUŽITÍ

Z předloženého výzkumu je patrné, že dobrovolní strážci přírody pracují při své službě s různými motivy a koncepty, které vyžadují různé přístupy od koordinátorů na jednotlivých správách CHKO. Na místě je jednak obecnější otázka, který z identifikovaných přístupů je vlastně z hlediska AOPK ČR žádoucí, a také otázka po vlivu osobností koordinátorů strážce přírody na pojetí strážce přírody u jednotlivých dobrovolníků.

Jako všichni dobrovolníci jsou i strážci přírody vděční za pozornost, která je jejich práci věnována a ukazuje, že jejich úsilí má smysl. Na druhou stranu se většiny aktivních strážců dotýkají systémové problémy fungování se strážce přírody. Strážci mají zájem o konkrétní úkoly, oceňují kvalitní organizační práci koordinátora, informace o dění v CHKO a zájem o jejich činnost i od dalších pracovníků správy, respektive AOPK ČR / MŽP. Výrazným legitimizačním prvkem na osobní úrovni jsou nerepresivní práce konané v rámci strážní služby.

Byť pouze jeden respondent měl formální přírodovědné vzdělání, u všech jsme zaznamenali zájem o poznávání přírody a také úctu k těm, kteří přírodu znají.

Za pozornost stojí i důležitá role Asociace strážců přírody ČR v nastavování témat diskurzu.

ZÁVĚR

Cílem výzkumu bylo přispět k porozumění konceptům, se kterými pracují dobrovolní strážci přírody. Jak sami strážci reflektují, o jejich motivaci panují často nepřilíh lichotivé představy vycházející z represivní části této činnosti.

Jsme přesvědčeni, že naše sonda mezi aktivními členy dobrovolné strážce přírody povede k odbourání některých mýtů a v posledku k posunu v podmínkách pro jejich činnost. Je potřeba mít na paměti, že osoba pracující dobrovolnický a na vlastní náklady pro organizaci státní správy je v České republice velmi vzácným jevem, dalo by se říci, že ohroženým druhem, o který je potřeba pečovat.

⁵ Osobní rovinu rozhodně nelze podceňovat, odmítnutí respektování člověka v jeho roli se bezpochyby promítá do psýchy každého jednotlivého strážce.

⁶ „Co je taky takovej negativ vnímaný ze strany veřejnosti, že když oni se dozví, že my ty pokuty a ty konfliktní situace řešíme ještě dobrovolně, tak oni to vnímají, že nejsme plnohodnotný úřední osoby.“

⁷ „Takže jsme o tom taky diskutovali, jak na to být připravení, mít alespoň zbraň v rámci ochrany – sprej a podobně.“

LITERATURA

- ASOCIACE STRÁŽCŮ PŘÍRODY ČR, 2023.** *The Vision of the Ranger Service in the Czech Republic* [online]. 1. leden 2023. Dostupné z: <http://sw.strazprirody.cz/index.php?prefix=www&link=2ccb66dp654t14atk1e4tod134>
- BELL, Karen, 2003.** *Assessing the benefits for conservation of volunteer involvement in conservation activities.* *Science for Conservation*. 223.
- BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE, 2021.** *Thematic Analysis. A Practical Guide.* London: Sage.
- CÁSEK, Jiří, 2017.** *Vývoj právní regulace památkové péče* [online]. Brno. Masaryk University. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wzrvd/>
- DAMOHOŘSKÝ, Milan, 2006.** *Padesát let od přijetí prvního českého zákona o ochraně přírody.* *Ochrana přírody*. 61(6), 163.
- MORETO, William a Richard CHARLTON, 2019.** *Rangers can't be with every elephant: assessing rangers' perceptions of a community, problem-solving policing model for protected areas.* *Oryx* [online]. Dostupné z: [doi:10.1017/S0030605318001461](https://doi.org/10.1017/S0030605318001461)
- PARKER, Ben, Rohit SINGH, Michael HOFFMANN, Felipe Spina AVINO, Osvaldo Barassi GAJARDO, William MORETO, Drew MCVEY a Mike BELECKY, 2022.** *Exploring the Perceptions and Experiences of Local Versus Non-Local Rangers: Insights From Across 11 Countries.* *Frontiers in Conservation Science* [online]. 3. ISSN 2673-611X. Dostupné z: [doi:10.3389/fcosc.2022.851704](https://doi.org/10.3389/fcosc.2022.851704)
- PRINCE, William a Jaclyn PIATAK, 2022.** *By the Volunteer, For the Volunteer: Volunteer Perspectives of Management Across Levels of Satisfaction.* *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* [online]. 19(1), 08997640221127974. Dostupné z: [doi:10.1177/08997640221127974](https://doi.org/10.1177/08997640221127974)
- RIZZOLO, Jessica B., Meredith L. GORE, Barney LONG, Cao T. TRUNG, Josh KEMPINSKI, Benjamin RAWSON, Hoàng T. HUYĚN a Julie VIOLLAZ, 2021.** *Protected Area Rangers as Cultural Brokers? Implications for Wildlife Crime Prevention in Viet Nam.* *Frontiers in Conservation Science* [online]. 2. ISSN 2673-611X. Dostupné z: [doi:10.3389/fcosc.2021.698731](https://doi.org/10.3389/fcosc.2021.698731)
- SINGH, Rohit, Michelle GAN, Crispian BARLOW, Barney LONG, Drew MCVEY, Ruben KOCK, Osvaldo GAJARDO, Felipe SPINA AVINO a Mike BELECKY, 2020.** *What do rangers feel? Perceptions from Asia, Africa and Latin America.* *Parks* [online]. 26.1, 63. Dostupné z: [doi:10.2305/IUCN.CH.2020.PARKS-26-1RS.en](https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2020.PARKS-26-1RS.en)
- VLAŠÍN, Mojmir, 2022.** *Podivné příhody ochránce přírody.* Brno: Lipka.

TADY JSOU PŘIPRAVENI NA ZMĚNU KLIMATU: PŘEDSTAVUJEME VÍTĚZE ADAPTERRA AWARDS

ELIŠKA VINKLEROVÁ

EKOLOGICKÁ VOZOVNA TRAMVAJÍ, KOMPLEX ZDRAVÝCH BYTŮ, PERMAFARMA A OBNOVA BRNĚNSKÉHO LESOPARKU. TO JSOU VÍTĚZOVÉ HLAVNÍCH KATEGORIÍ SOUTĚŽE ADAPTERRA AWARDS 2023 POŘÁDANÉ NADACÍ PARTNERSTVÍ, NEJVĚTŠÍ ČESKOU ENVIRONMENTÁLNÍ NADACÍ. TA JIŽ PĚT LET HLEDÁ A OCEŇUJE PROJEKTY, KTERÉ POMÁHAJÍ POSTUPNĚ PŘIPRAVIT ČESKOU KRAJINU A MĚSTA NA SUCHO, VLNY HORKA ČI PŘÍVALOVÉ DEŠTĚ.

Ing. ELIŠKA VINKLEROVÁ
Nadace Partnerství

Projekty do soutěže přihlašují obce, jednotlivci, firmy i organizace. Odborná porota je hodnotí a vybírá z nich ty nejlepší. Nadace Partnerství ve spolupráci s odborným garantem Integra Consulting následně shrmažduje v inspirativní databázi příběhy všech kvalitních nápadů a řešení. Díky tomu mohou sloužit jako vzorové realizace pro další projektanty, stavebníky či zastupitele obcí po celé České republice. Letošní ročník soutěže zakončila výroční konference, jejímž letošním tématem bylo „Posílení ochrany stromů ve městě”. Vítěze letošního ročníku soutěže, inspirativní databázi téměř 200 projektů a záznam z konference najdete na adaptrerraawards.cz.

VÍTĚZNÉ PROJEKTY V JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍCH A HODNOCENÍ ODBORNÉ POROTY

Kategorie Náš domov - Green Port Strašnice

Udržitelné pasivní domy mohou urbanisticky zapadat i do centra města. Tři takové s celkem 156 „zdravými byty“ vznikly na místě původního sídla České námořní plavby v pražských Strašnicích. Novostavba Green Port Strašnice zaujme využitím přírodních materiálů, zelenými střechami, množstvím zeleným ploch i komunitními prostory pro setkávání, odpočinek a městské zahradničení. Domy zahrnují také vybavení pro cyklisty – servisní stanice, myčky kol či stojany. Pomyslnou „udržitelnou“

Náš domov - Green Port Strašnice. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

Volná krajina – Regenerace půdy a krajiny Jagava Permafarmy. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

třešničku na dortu představují ptačí budky pro hnízdění rorýsů umístěné na fasádě jednotlivých domů.

Cílem developera bylo vytvořit bydlení s výborným tepelným, akustickým i světelným komfortem, které ale zároveň co nejméně zatíží přírodu. Projekt svými technologiemi a opatřeními pomáhá snižovat energetickou spotřebu, zadržovat a využívat dešťovou vodu, omezovat přehřívání zástavby, rozšiřuje městskou zeleň, podporuje zachování biodiverzity. Zároveň díky společnému parku přispívá k vytvoření sousedské komunity a motivuje obyvatele, aby se setkávali.

Hodnocení poroty: Investorovi JRD Development se podařilo vybudovat kvalitní developerský projekt se zaměřením na udržitelnost. Kromě rekuperace bylo kladně hodnoceno zadržování dešťové vody a její využití pro zálivku či práce s povrchy k umožnění zasakování vody.

Kategorie Volná krajina – Regenerace půdy a krajiny Jagava Permafarmy

Od zdraví půdy a rostlin, kvality vody přes způsob péče o krajinu a její plody, k řemeslům, vzdělávání a podnikání. Vše s nejvyšším důrazem na soulad s přírodou. Ta, pokud má připravené podmínky a dostatek času, najde způsob nejlepšího fungování sama. Takto funguje Jagava Permafarma. Jako funkční celek využívající často jedno-

duchá opatření, která zajistí dlouhodobou ekologickou i ekonomickou stabilitu.

Cílem projektu je hospodařit v co největší shodě s přírodou. Většina opatření směřuje k obnovení dynamické rovnováhy a tím k vyvažování klimatických rizik. Klíčovým prvkem je zadržování vody v krajině díky zvýšení organické hmoty v půdě. Na farmě je celoročně ponechán pokryv půdy, což zamezuje vzniku tepelného ostrova, který vzniká na polích po sklizni v období sucha.

Pomocí pečlivého návrhu vytvořili autoři celou řadu prvků, které zachycují vodu v krajině, akumulují živiny, poskytují stín a vlhkost pro ochlazení krajiny. Tím eliminují větrnou a vodní erozi půdy, brání vysušování větrem a přináší bohatou diverzitu v rostlinné a živočišné říši.

Na farmě se hospodaří v ekologickém režimu s důrazem na celistvost a přirozenost způsobu péče o půdu a krajinu. Autoři využívají zkušeností z permakultury, regenerativního, biodynamického a organického zemědělství.

Hodnocení poroty: Jedná se o vzácný příklad využití progresivních metod ekologického zemědělství. Zvláště cenný a ojedinělý je důraz na zlepšení kvality půdy. Spojení podnikatelského ducha se zodpovědnou péčí o krajinu, půdu a okolí, které přináší ekonomické i ekologické výsledky.

Kategorie Pracovní prostředí – Modernizace vozovny Slovany

V roce 2023 dokončili Plzeňské městské dopravní podniky jednu z největších stavebních výzev za posledních několik desetiletí – rekonstrukci tramvajové vozovny Slovany. Celkový přístup k přestavbě vycházel z myšlenky, že pokud chce město zachovat areál vozovny na stávajícím místě, musí omezit jeho negativní důsledky pro okolí a přebudovat zastaralý areál na moderní základnu pro veřejnou dopravu. Nový areál vybudovaly v duchu modrozelené infrastruktury a odpovědného nakládání

Pracovní prostředí – Modernizace vozovny Slovany. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

Zastavěná území – Obnova lesoparku Čertova rokle v Brně-Lesné. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

s dešťovou vodou. Zahrnuje 13,5 tisíc m² zelených extenzivních střeš, myčku pro ekologické mytí tramvají, snížení hlukové zátěže pro okolní zástavbu a množství spotřebované energie. V neposlední řadě vytvořily moderní zázemí pro zaměstnance.

Rekonstrukce vozovny brala ohled na budoucí podmínky ve městě související s klimatickou změnou a zvolenými řešeními se snaží zamezit vzniku tepelného ostrova a zlepšit nakládání s dešťovou vodou. Díky zadržování, sbírání a využití srážkové vody k mytí tramvají a na zálivku ozeleněných částí budovy se omezuje její odtok z vozovny a snižuje zatížení kanalizační sítě. Z ekonomického hlediska lze hovořit o úspoře financí, protože díky opatření klesá spotřeba pitné vody.

Hodnocení poroty: Zodpovědný přístup k výstavbě v centru města, který má značný vliv na omezení tepelného ostrova. Vedle plošně rozsáhlé realizace zelených střeš na halách vozovny hodnotíme velmi pozitivně komplexnost projektu z hlediska nakládání s dešťovou vodou.

Kategorie: Zastavěná území – Obnova lesoparku Čertova rokle v Brně-Lesné

Lesopark Čertova rokle je důležitou ucelenou zelenou plochou v severní části Brna – na sídlišti v Lesné. V posledních letech však zdejší zeleni dávaly zabrat extrémní sucha spojená s vysokými teplotami. Porosty začaly hromadně odumírat, neměly

dostatek vody a likvidoval je kůrovec. Díky technickým opatřením na zadržení vody i výsadbám se podařilo stav zlepšit. Úpravy ploch vnesly do lesoparku určitý řád a klid, dokončená místa lákají maminky s kočárky k procházkám, ke společnému cvičení, učitelky s dětmi k pozorování ptáků a jiných zvířat. Park opět nabízí městskému člověku kontakt s přírodou, na který se v dnešní době tak trochu zapomíná.

Čertova rokle představuje rozsáhlou plochu o rozloze zhruba 12 ha a poskytuje Brnu významnou urbanistickou, mikroklimatickou

a ochrannou funkci. Cílem projektu bylo kombinací technických opatření a sado- vých úprav zajistit, aby se zpomalil odtok vody z lokality a zajistit její co největší vsáknutí do půdy. Díky tomu bude moci zadržovanou vodu plně využít vegetace. Minimalizoval se díky tomu i problém s erozí půdy. U stromů se pak podařilo zajistit jejich provozní bezpečnost, prodloužit jejich životnost, zastavit v lesoparku kalamitní výskyt mnoha škůdců. Park se po obnově opět stal místem pro odpočinek, sport a hraní dětí, setkávání přátel a pořádání kulturních akcí.

Hodnocení poroty: Představuje komplexní přístup řešení obnovy důležité plochy zeleně na základě mnoha provedených průzkumů a kooperace odborníků. Porota ocenila rychlou realizaci a systematickou snahu o vytvoření stabilních, vícegeneračních a druhově pestrých porostů. Inspirativní v takto intenzivně využívané lokalitě se může stát pravidelná komunikace projektanta s občany.

Tento projekt získal také **Cenu sympatie**, kterou uděluje veřejnost. Hlasování se v letošním roce zúčastnilo 8 100 hlasujících. Vítězný projekt má 1 534 hlasů.

ZVLÁŠTNÍ UZNÁNÍ POROTY ZÍSKALY TYTO TŘI PROJEKTY:

Dům s pečovatelskou službou Harmonie

Aby něco nového a užitečného vzniklo, nemusíme bourat staré. Dokazuje to obytný dům s pečovatelskou službou

Dům s pečovatelskou službou Harmonie. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

Tradiční hospodaření v srdci Bzenecké Doubravy. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

v Ostravě-Porubě, s přilehlou služebnou městské policie. Městský obvod se pro zajištění chybějícího moderního bydlení pro seniory rozhodl využít chátrající dům v dlouhodobě problematické a sociálně vyloučené lokalitě, ale s dobře dostupnou infrastrukturou. Vznikla zde nízkoenergetická budova s 23 byty, recepcí a společenskou místností i atrium s množstvím zeleně, místy k posezení, hraní i cvičení. Z hlediska adaptací na změnu klimatu se areál může pochlubit množstvím zelených střech, přeměnou betonových ploch na zelené, kde se voda může zasáknout, výsadbou stromů či propustnými parkovacími plochami.

Rekonstrukcí pustnoucí budovy se vytvořil prostor nejen esteticky kvalitní, ale zároveň začleňující seniory i obyvatele vyloučené lokality do života městské části. Vzniklo místo pro setkávání různých věkových skupin, vhodné pro trávení volného času, které zároveň reaguje na dopady změny klimatu. Díky zeleným střechám, zeleni či vodnímu prvku s cirkulující vodou se zlepšilo zdejší mikroklima. Propustné plochy zase umožňují zasakovat dešťovou vodu a předcházet usychání zeleně. Významným krokem z hlediska udržitelnosti bylo navíc zachování samotné budovy a snížení její energetické náročnosti z původního F (velmi nevhodná) na B (velmi úsporná).

Hodnocení poroty: Za rozhodnutí k přeměně stávajícího domu místo nové výstavby a zvelebení vyloučené lokality. Z hlediska adaptací pak za zelenou střechu

a proměnu zpevněných ploch na zasakovací. Projekt je demonstrativní, což bývá v sociální sféře méně obvyklé.

Tradiční hospodaření v srdci Bzenecké Doubravy

Kde jinde se učit o adaptacích na vlny veder a dlouhodobá sucha než v oblasti nazývané Moravská Sahara? Na rodinné farmě Habánský dvůr pracují na opatřeních již více než 20 let. Místní krajina řeší ale tento problém od nepaměti. Rodina Blahuškova hospodaří na pozemku vlastními silami tak, aby svou péčí co nejvíce respek-

tovala okolní krajinu. Zohledňují rozdílné podmínky místních stanovišť a podle nich vybírají vhodný typ hospodaření. Na rodinných farmách v Rakousku se učili nejen jak farmařit, ale také jak obnovit vztah lidí k půdě a krajině. Podporují místní komunitu a folklor. Ten hlavní, kdo však může pomoci české krajině, je český zákazník – nákupem výrobků od místních farmářů.

Krajina v lokalitě Růdník u Vacenovic leží v nejsušší a nejteplejší oblasti České republiky. Opatření projektu proto směřují k omezení přehřívání krajiny a jejímu vysušování, zamezení rychlého odtoku vody z krajiny a odparu srážkové vody. Dalším zásadním problémem oblasti je větrná eroze, kterou zmírnily vysazené větrolamy a rozptýlená zeleň.

Hlavním cílem projektu je provozování trvale udržitelného ekologického hospodářství, které citlivě využívá konkrétních místních podmínek a je lépe adaptované na sucho, které se změnou klimatu ještě prohlubuje. S tím úzce souvisí revitalizace okolní krajiny, dříve postižené intenzivním zemědělstvím, monokulturním lesnictvím, ztrátou biotopů, a zvýšení její rozmanitosti.

Hodnocení poroty: Komplexní přístup k péči o krajinu a půdu. Projekt zohledňuje místní podmínky na rozsáhlém území, zahrnuje realizaci mnoha dílčích opatření, která mají dohromady výrazný efekt na zadržení vody v krajině, snížení eroze, zvýšení biodiverzity díky vytvoření různých biotopů, a zároveň potenciál pro pozitivní hospodářský výsledek.

Obnova údolní nivy řeky Kyjovky. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

Obnova údolní nivy řeky Kyjovky

Bohuslavické údolí je krajinou, ve které mohou návštěvníci v přímém přenosu sledovat, jak se navrácí ke svému původnímu rázu údolní nivy s mokřady a tůněmi. Zazeleňují se a vracejí se do ní typické druhy ptáků a obojživelníků. To je výsledek filantropického projektu Petra a Viery Holečkových. Impulsem jim bylo shledání s místní pamětnicí, bývalou učitelkou. Seznámila je s tím, jak vypadalo území před zásahem kolektivního zemědělství. Manželé inspirováni setkáním se rozhodli investovat do přeměny lokality o rozloze 10 ha energii, vlastní pozemky i prostředky.

Mokřady, které se po dlouhá staletí na území rozprostíraly, nahradilo pole se systémem meliorací, což vedlo ke kolísání spodních vod (zejména v horkých létech) i značnému snížení druhové bohatosti lokality. Díky realizaci projektu došlo jednak k lepšímu zadržování vody a snižování teploty okolní krajiny, jednak ke zvýšení protipovodňové ochrany při vyšších průtocích. Kyjovka se totiž může vylít z koryta, voda protékající záplavovým územím vteče do nádrží, čím se zmírní povodňová vlna.

Hodnocení poroty: Návrat údolní nivy k jejich původní přirozené podobě a funkci je v dnešní kulturní krajině problematický a často těžko dosažitelný. V údolí Kyjovky se úspěšně podařilo realizovat opatření pro zadržení vody v období sucha i zpomalení odtoku v případě přívalových srážek. Oceňujeme vlastní iniciativu a výdrž při

realizaci i navzdory byrokracii a komplikacím při jednání s orgány veřejné správy.

PARTNERSKÉ OCENĚNÍ: CENA KIA „SOULAD ČLOVĚKA S PŘÍRODOU“

Hospodaření s vodou v Toulcově dvoře

Kdo by hledal mokřad s mnoha vzácnými a ohroženými druhy živočichů, dvě tůně, dešťové jezírko s kaskádami, lužní les a celkově přírodě blízké prostředí uprostřed pražské zástavby? Kořeny památkově chráněného Toulcova dvora, pojmenovaného po jeho posledním hospodáři, sahají až do 14. století. Po znárodnění, kdy v něm sídlilo zemědělské družstvo a došlo k mnoha nevhodným úpravám, si ho v 90. letech pronajala a ujala se ho nezisková organizace. Na 10 ha plochy zde provozuje farmu s domácími zvířaty původních českých plemen, jízdárnu, zahradnictví, ubytování, zdravou jídelnu, ekologické obchůdky, mateřskou školu Semínko, rodinné centrum Mateřídouška či vzdělávací programy. Od roku 1996 zde budují systém šetrného hospodaření s vodou, jak v zastavěných prostorech, tak v přírodní části areálu.

Posláním Toulcova dvora je inspirovat veřejnost k odpovědnému vztahu k přírodě. Provázaný systém opatření zmírňuje nepříznivé dopady sucha i přívalových srážek, umožňují zadržování vody při povodních a přispívají k ochlazení městského prostředí. Mokřad, tůně a další biotopy podporují biodiverzitu lokality – návštěvníci zde mohou zahlédnout střevlíkovité brouky,

ohroženého zavíječe bahenního, skokany hnědé i skřehotavé, kuřky ohnivé, ropuchy zelené i obecné či ledňáčka říčního. V neposlední řadě také plní rekreační a vzdělávací funkci a umožňuje Pražanům vycházky do přírodě blízkého prostředí uprostřed městské zástavby.

Hodnocení partnera: Projekt, který představuje přírodě blízké prostředí uprostřed pražské zástavby. Společnost Kia Czech na něm ocenila, že svým hospodařením inspirovuje a zapojuje širokou veřejnost k odpovědnému vztahu k přírodě.

Hospodaření s vodou v Toulcově dvoře. Foto Vojtěch Herout, Nadace Partnerství – Adapterra Awards.

FÓRUM OCHRANY PŘÍRODY představuje svobodný myšlenkový prostor založený na aktivním přístupu, vzájemné toleranci a schopnosti účastníků shodnout se na konsensuálních výstupech.

FÓRUM poskytuje prostor k diskusi, předávání poznatků a hledání řešení v různých aktivitách ochrany přírody. Zajišťuje svobodné vyjadřování názorů svých členů bez politických či institucionálních vlivů.

Fungování je založeno na permanentní názorové platformě v rámci provozu internetových stránek, na pravidelném setkávání a vydávání tohoto časopisu.

PODPOŘTE NAŠI ČINNOST

Snažíme se naše aktivity poskytovat zájemcům zdarma, což se daří díky projektům a další podpoře. Do budoucna se ale neobejdeme bez Vaší pomoci.

Vaše příspěvky můžete posílat na účet 2200318661/2010, použijte variabilní symbol 333.

DĚKUJEME VÁM